

Rapport

Armoedebaarometer 2013

Een onderzoek uitgevoerd door
Universiteit Antwerpen – Onderzoeksgroep OASeS

Jill Coene
An Van Haarlem
prof. dr. Danielle Dierckx

In opdracht van Decenniumdoelen 2017

Mei 2013

Inhoudsopgave

1. Inleiding Decenniumdoelen 2017	4
2. De Armoedebaarometer voorgesteld	7
3. Armoede gewikt en gewogen	8
3.1 Gezondheid	8
3.2 Arbeid	9
3.3 Inkomen	10
3.4 Wonen	12
3.5 Onderwijs	14
3.6 Samenleven	15
4. Besluit	17
5. Een doorlichting van de beleidsinitiatieven	20
5.1 Gezondheid	20
5.1.1 De federale ziekteverzekering	20
5.1.2 De Vlaamse maatregelen	21
5.2 Arbeid	21
5.2.1 Degressiviteit van de werkloosheidsuitkering	21
5.2.2 Uitbreiding van de activeringsmaatregelen	22
5.2.3 Jongeren hebben het moeilijk aan de start	22
5.2.4 Beleid ten aanzien van kansengroepen op de arbeidsmarkt	23
5.2.5 Maatregelen in de kinderopvang	23
5.2.6 Automatische toekenning van rechten en derdebetalers	23
5.3 Inkomen	23
5.3.1 Verhoging van uitkeringen en bijstand	23
5.3.2 Armoedegrens	24
5.3.3 Zesde staats hervorming	24
5.4 Wonen	25
5.4.1 Eigenaarschap	25
5.4.2 Huurmarkt	25
5.4.3 Ongelijkheid op de woningmarkt vergroot	26
5.4.4 Energiearmoede	26
5.4.5 Besluit	26
5.5 Onderwijs	26
5.5.1 (On)geletterdheid	26
5.5.2 Geen grondige hervormingen	27
5.5.3 Ongekwalficeerde uitstroom	27
5.5.4 Tweede kans en levenslang leren	27
5.5.5 Onderwijskosten	28
5.6 Samenleven	28
5.6.1 Het participatiedecreet	28
5.6.2 UiTPAS	28

DE ARMOEDEBAROMETER: stand van zaken	Extra
6. De indicatoren van de Armoedebarmeter (methodologie)	29
6.1 Opzet van de Armoedebarmeter	29
6.2 Voorstelling van de indicatoren	30
6.2.1 Gezondheid	30
6.2.2 Arbeid	31
6.2.3 Inkomen	32
6.2.4 Wonen	33
6.2.5 Onderwijs	35
6.2.6 Samenleven	36
7. Overzicht tabellen Armoedebarmeters	39
8. Bibliografie	53

1. Inleiding Decenniumdoelen 2017

Decenniumdoelen 2017, het samenwerkingsplatform van veertien organisaties die de krachten bundelen om de leefsituatie van mensen in armoede structureel te verbeteren, is aan zijn zesde Armoedebaarometer toe. Onderzoeksgroep OASeS van de Universiteit Antwerpen actualiseerde voor de zesde keer de cijfers voor de indicatoren van de Armoedebaarometer. Vanuit deze cijfers evalueerden de partners van Decenniumdoelen 2017 het gevoerde beleid.

De cijfers

De **kinderarmoede** is verder toegenomen. De algemene indicator geeft aan dat in Vlaanderen 9,7% van de kinderen in een kansarm gezin geboren wordt. Dit betekent een voortdurende stijging sedert de nulmeting. Van de jongeren leeft 10,4% in armoede.

Het ervaren van de **gezondheid** als slecht tot zeer slecht is bij de mensen onder de armoedegrens ongeveer gelijk gebleven, namelijk 11,2%. De ongelijkheid (8,9 procentpunt bij de nulmeting, 4,9 procentpunt nu) is gedaald, maar dit is te wijten aan een stijging van het aantal mensen boven de armoedegrens dat de gezondheid als slecht ervaart. Een wrange vaststelling dus omdat de indicator van het aantal mensen boven de armoedegrens stijgt. Daarenboven is het aantal mensen dat hun gezondheidszorgen uitstelt om financiële redenen, ten opzichte van de nulmeting, zowel boven als onder de armoedegrens gestegen. 7,9% van de mensen onder de armoederisicogrens stelt gezondheidszorgen uit. Het cijfer lag in de voorbije jaren nog nooit zo hoog.

Het percentage van de bevolking dat leeft in een huishouden zonder inkomen uit betaald **werk** is gestegen. Voor het percentage kinderen is dit sedert de nulmeting het hoogste cijfer (7,2%). De werkloosheidsgraad van jongeren blijft hoog (12,7%). Opvallend is het aandeel van de kansgroepen in de niet-werkende werkzoekenden. Hier wordt de grootste groep gevormd door de kortgeschoolden: 50,1%.

Het **armoederisico** blijft ongeveer gelijk (9,8%). Bepaalde groepen, zoals de eenoudergezinnen, bevinden zich in een precare situatie: 22,2% (ongeveer 1 op 5) leeft in armoede. Opvallend is de stijging van het aantal mensen dat zich geen

onverwachte grote aankopen (meer dan 900 euro) kan veroorloven: 15,6% en bij een huishouden met kinderen 21,5%. Het kan dus niet genoeg herhaald worden dat vele sociale minima en bijstandsuitkeringen onder de armoedegrens blijven steken.

Wonen blijft een permanent probleem voor mensen in armoede.

Het aantal sociale woningen nam toe, maar ruim onvoldoende om het doel te realiseren. De wachtlijsten blijven lang.

Bijna 1 op 3 huurders ervaart de woonkosten als een zware last. Bovendien leeft 4 op 10 huurders in een woning van ontoereikende kwaliteit of met een gebrek aan comfort. Het aantal klanten bij de distributienetbeheerder voor elektriciteit en gas stijgt voortdurend. Ongeveer 30% van de kinderen onder de 18 jaar leeft in een woning van ontoereikende kwaliteit en/of met één of meer gebreken.

Het Decenniumdoel **onderwijs** om de laaggeletterdheid terug te dringen tot 3% is nog lang niet in zicht. Zowel het percentage leerlingen dat ongekwalificeerd het onderwijs verlaat als de schoolse vertraging blijven op ongeveer hetzelfde niveau.

Voor de barometer **samenleven** is er een algemene daling van het deelnemen aan het verenigingsleven en culturele activiteiten. Het percentage mensen dat zich geen week vakantie buitenshuis kan veroorloven, is gestegen tot 19,6%. Bij de kinderen is dit zelfs 21,7%.

Volgens onze Armoedebaarometer slaagt onze welvaartsstaat er niet in om alle mensen een menswaardig leven te garanderen. Het leven voor mensen in armoede verbetert niet. De levenskost stijgt. De financiële druk op de gezinnen blijft toenemen. Wie van een uitkering of van één inkomen moet leven, heeft het zeer moeilijk. Meer nog, uit de cijfers blijkt dat ook meer mensen boven de armoedegrens het moeilijk krijgen.

Als we willen dat deze mensen kansen krijgen om deel te nemen aan de huidige samenleving, dan moet er ingezet worden op een sterker sociaal beleid. De politiek staat voor de uitdaging om te kiezen voor een solidaire samenleving en structurele maatregelen te nemen die vooral de maatschappelijk kwetsbare groepen van onze samenleving ten goede komen.

Aan het huidig tempo geraken we er niet

De Decenniumdoelen zijn nog lang niet in zicht. Aan het huidig tempo betekent dit dat:

- het nog 11, 5 jaar duurt vooraleer de gezondheidsongelijkheid gehalveerd is;
- voor de halvering van het aantal gezinnen waar niemand werkt, we nog 40 jaar moeten wachten;
- om voor elk gezin een inkomen te bekomen dat de Europese armoederisicodrempel bereikt, we nog 36 jaar geduld moeten hebben;
- het bereiken van de 75.000 sociale woningen extra nog 48 jaar nodig zijn;
- we de 3% laaggeletterdheid binnen 94 jaar bereiken;
- om de netwerken van de mensen in armoede te verbreden nog 12 jaar nodig is.

Wat deden de overheden?

--> De federale overheid

De federale overheid nam enkele initiatieven om de betaalbaarheid van de gezondheidszorg te ondersteunen. In het licht van de huidige budgettaire beperkingen en besparingen, moeten we ervan uitgaan dat er niet verder kan bespaard worden op de betaalbaarheid en de kwaliteit van de zorg.

Het werkloosheidsbeleid is duidelijk meer sanctionerend en afradend geworden. Denken we maar aan de degressiviteit van de werkloosheidsuitkering vanaf november 2012.

In maart 2013 werd beslist tot een verhoging van het inkomen voor diegenen die moeten rondkomen met een sociale uitkering. Deze stijging is een goede zaak, het is echter de vraag of de sociale minima daardoor boven de armoedegrens uitstijgen. De vraag blijft om op dit vlak meer inspanningen te doen.

Voor het probleem van de hoge elektriciteit- en gasarieven bij de distributienetbeheerder, nam de minister onlangs een aantal maatregelen om de tarieven aan te passen tot net boven de gemiddelde prijs.

De besparingen om de lokale vrijetijdsparticipatie te bevorderen op het federale niveau roepen veel vragen op naar wat dit zal betekenen op het federale en lokale niveau.

--> De Vlaamse overheid

De automatische toekenning van rechten in de zorgverzekering is positief. Naast deze structureel verankerde zorgverzekering wordt op Vlaams niveau de Maximumfactuur in de thuiszorg verder voorbereid. De beslissing om dit initiatief omwille van begrotingsredenen uit te stellen is problematisch.

De focus van het EAD-beleid (evenredige arbeidsdeelname van kansengroepen) wordt in 2013 verruimd in functie van een loopbaanbeleid. Het gevaar bestaat dat de inspanningen voor de tewerkstelling van kansengroepen verder ondersneeuwen door de grote verhalen.

De betaalbaarheid en toegankelijkheid van de kinderopvang blijft een aandachtspunt.

In januari 2013 keurde de Vlaamse Regering de armoedetoets goed. Dit betekent dat bij elke beleidsmaatregel zal nagegaan worden of die geen uitsluiting veroorzaakt. Het moet nog blijken of dit het beleid effectief zal wijzigen.

De overheidstussenkomst in de private huurmarkt is zeer klein: er is het systeem van de installatiepremie en de huurpremie. Er zijn geen extra maatregelen genomen om de bouw van sociale huurwoningen te realiseren.

Op vlak van onderwijs merken we geen grondige hervormingen.

De nieuwe beleidslijn inzake participatie is het project rond de UiTPAS, een vrijetijdsk kaart voor iedereen. Dit is een prioriteit binnen het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding (VAPA). Er moet nog beslist worden over de verdere uitrol van deze UiTPAS.

Algemene conclusie blijft dat ondanks de gestegen welvaart gedurende de laatste decennia de armoede niet gedaald is, de ongelijkheid toegenomen is en dat de Europese, federale en Vlaamse overheden, ondanks hun zelf geformuleerde doelstellingen er niet in slagen deze trend significant om te buigen.

Hoe lang nog denken ze dit te kunnen volhouden?

*Namens Decenniumdoelen 2017
Jos Geysels, voorzitter*

2. De Armoedebaarometer voorgesteld

Twaalf armoedeorganisaties en sociale bewegingen¹ lanceerden op 3 april 2007 'Decenniumdoelen 2017. Geef armoede geen kans'. Met dit samenwerkingsverband willen de initiatiefnemers de overheden aansporen om voorrang te geven aan de strijd tegen armoede. Ze schoven zes beleidsdoelen voor tien jaar naar voren:

1. Een halvering van de gezondheidsongelijkheid tussen arm en rijk;
2. Een halvering van het aantal gezinnen waar niemand werkt;
3. Voor elk gezin, ongeacht de samenstelling, minstens een inkomen dat de Europese armoederisicodrempel bereikt;
4. Een toename van het aantal goede en betaalbare huurwoningen met 150.000 eenheden, waarvan minstens de helft sociale woningen zijn;
5. Een daling tot 3% van laaggeletterdheid en laaggecijferdheid bij jongeren, in alle onderwijsvormen en voor alle jongerengroepen;
6. Mensen in armoede verbreden hun netwerken.

Jaarlijks rapporteert de Armoedebaarometer over de ontwikkeling van deze zes doelen op verschillende beleidsniveaus en over de verschillende levensdomeinen heen. Op basis van meetbare indicatoren kan de evolutie van de armoedesituatie in Vlaanderen worden opgevolgd. Het onderzoekscentrum OASeS (Ongelijkheid, Armoede, Sociale Uitsluiting en de Stad) van de Universiteit Antwerpen biedt de nodige wetenschappelijke ondersteuning. Ook kinderarmoede krijgt sinds 2011 de nodige aandacht in de Armoedebaarometer. Kinderen die in armoede leven, lopen al vroeg in hun leven achterstand op, zodat we erover moeten waken dat deze groep prioritaire beleidsaandacht krijgt.

Dit rapport presenteert de zesde editie van de Armoedebaarometer. We bespreken de belangrijkste evoluties van de indicatoren en geven ze in tabelvorm weer.

¹ ABW, ACLVB, ACV, ACW, Kruispunt Migratie-Integratie, Minderhedenforum, Netwerk tegen Armoede, Samenlevingsopbouw Vlaanderen, Socialistische Mutualiteiten en socio-culturele verenigingen, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, Uit de Marge en Welzijnzorg en met de steun van Cera en Stichting P&V.

3. Armoede gewikt en gewogen

De tijd tikt. 2017 is slechts vier jaar van ons verwijderd. Als we de Decenniumdoelen willen bereiken, zou er zich ondertussen een duidelijke vooruitgang moeten aftekenen. We bekijken de evolutie van de indicatoren per domein. Komen de vooropgestelde doelen eindelijk in zicht?

We beginnen met minder goed nieuws. In 2011 is de algemene indicator voor kinderarmoede voor het derde jaar op rij toegenomen: 9,7% van de pasgeborenen in Vlaanderen wordt geboren in een kansarm gezin. Ten tijde van de nulmeting in 2009 bedroeg dit 8,2%. Deze kinderen groeien op in een toestand waarbij mensen beknot worden in hun kansen om voldoende deel te hebben aan maatschappelijk hooggewaardeerde goederen, zoals onderwijs, arbeid, huisvesting (Kind en Gezin, 2009).

3.1. Gezondheid

In 2011 ervoer 6,8% van de bevolking zijn **gezondheidstoestand** als slecht tot zeer slecht. Er is echter een groot verschil naargelang het inkomen: 6,3% van de personen met een inkomen boven de armoederisicogrens vond de gezondheid (zeer) slecht, terwijl dit percentage voor de mensen onder de armoedegrens opliep tot 11,2%. In vergelijking met 2010 zijn de cijfers vrijwel stabiel gebleven. Ten opzichte van de nulmeting in 2006 is het percentage gestegen bij de personen die zich boven de armoedegrens bevinden (van 4,4% naar 6,3%), terwijl dat van de personen onder armoedegrens afnam (van 13,3% naar 11,2%). De kloof tussen beiden groepen is met andere woorden afgenomen, maar ten koste van de niet-armen.

Het aantal jaren dat men nog in goede gezondheid zal **leven**, verschilt naargelang het opleidingsniveau. Hoogopgeleiden leven langer in **goede gezondheid** dan lager opgeleiden en dat geldt zowel voor mannen als voor vrouwen. Voor beide seksen is de levensverwachting in goede gezondheid tussen 1997 en 2004 toegenomen, maar voor mannen is de verbetering groter. De ongelijkheid naar opleiding is doorheen de jaren niet afgenomen. Bij mannen bleef de ongelijkheidskloof ongeveer even groot, maar bij vrouwen nam de ongelijkheid verder toe. We beschikken voor deze indicator nog niet over nieuwe cijfers. In de loop van dit jaar wordt opnieuw een grootschalige Gezondheidsenquête georganiseerd.

2,6% van de bevolking moest in 2011 **gezondheidszorgen** of een **bezoek aan de tandarts** uitstellen omwille van financiële redenen. Bij personen met een inkomen boven de armoederisicogrens ging het om 2%, maar bij mensen in armoede ging het om 7,9%. Bij de niet-armen nam dit percentage jaarlijks gestaag toe: van 0,4% ten tijde van de nulmeting in 2006 tot 2% in 2011. Bij mensen in armoede schommelde dit percentage steeds tussen 3,9% in 2006 en 4,7% in 2008. In 2011 was een grote stijging merkbaar: van 4,4% in 2010 naar 7,9%. Deze stijging is wellicht te verklaren door een gewijzigde vraagstelling in de enquête. We kunnen de percentages van 2011 dus niet vergelijken met deze van de voorgaande jaren. Wanneer we de trend bekijken tot en met 2010, zien we dat de kloof eerst groter werd om vanaf 2009 opnieuw te verkleinen.

→ Kinderen

We beschikken nog niet over nieuwe cijfers van de indicatoren voor kinderen en jongeren.

In 2008 moest volgens de Gezondheidsenquête 29,2% van de eenoudergezinnen en 11,2% van de koppels met kinderen gezondheidszorgen uitstellen omwille van financiële redenen. Voor de totale bevolking was dat 13,6%. Uit diezelfde bron weten we dat 69,9% van de jongeren onder de 15 jaar in 2008 dagelijks fruit at en 84,7% dagelijks groenten. In de loop van 2013 verwachten we een update van de Gezondheidsenquête.

De **'foeto-infantiele sterfte'** gaat over sterfgevallen van baby's bij de geboorte of tijdens het eerste levensjaar. In 2007-2008 was het risico dat een baby stierf bij de geboorte of tijdens het eerste levensjaar significant groter indien de moeder een diploma lager of hoger secundair onderwijs had, dan wanneer zij een diploma universitair onderwijs had. De foeto-infantiele sterfte is ook afhankelijk van de oorspronkelijke nationaliteit van de moeder. In 2007-2008 was de kans dat een baby waarvan de moeder een Marokkaanse of 'andere'² nationaliteit had, stierf bij de geboorte of tijdens het eerste levensjaar, significant groter dan wanneer de moeder de Belgische nationaliteit had. Bij de andere nationaliteitsgroepen zijn er geen significante verschillen met Belgische moeders. Een update van de cijfers in de tabel wordt binnen enkele maanden verwacht.

² Met 'andere' bedoelen we hier: een andere nationaliteit dan de EU-landen, andere Europese landen, Marokko of Turkije.

3.2 Arbeid

8,6% van de volwassenen (18-64 jaar) leefde in 2011 in een huishouden **zonder inkomen uit betaald werk**. Na de nulmeting in 2006 (9,2%) daalde dit percentage tot 7,9% in 2008, om terug te stijgen tot 8,5% in 2009. In 2011 bleef de indicator op dit niveau staan.

Vanwege een wijziging in de vraagstelling van de enquête zijn de recentste cijfers omtrent de werkloosheidsgraad niet vergelijkbaar met de voorgaande jaren. Deze wijziging heeft tot gevolg dat de **werkloosheidsgraad** vanaf 2011 lager uitvalt. Om die reden beperken we ons tot de percentages in 2011. De werkloosheidsgraad bij de actieve bevolking van 15 tot 64 jaar bedroeg toen 4,3%. De werkloosheidsgraad lag hoger voor kansengroepen, met name voor laaggeschoolden (7,1%), jongeren (12,7%) en niet-EU-burgers (19,9%). De werkloosheidsgraad van de 50-64-jarigen bedroeg in 2011 3,4%. We weten dat deze groepen ook te kampen hebben met een lage werkzaamheidsgraad (zie de secundaire indicatoren in de Armoedebaarometer). Terwijl de **werkzaamheidsgraad** van de bevolking van 15 tot 64 jaar in 2011 66,2% bedroeg, was deze voor laaggeschoolden 52%, voor ouderen 53,6%, voor jongeren 29,4% en voor niet-EU-burgers 43,6%. In 2006 bedroeg de werkzaamheidsgraad van de bevolking 15-64 jaar 65%. De jongeren zagen hun werkzaamheidsgraad dalen tegenover 2006 (toen 32%), de ouderen gingen er op vooruit (46,3% in 2006) en de laaggeschoolden bleven ter plaatse trappelen (52,2% in 2006). Als we de werkzaamheidsgraad van niet-EU-burgers vergelijken tussen 2007 (42%) en 2011 (er is sprake van een breuk in de cijfers in 2006 door een andere definitie), blijkt dat ook zij terrein verloren.

Een van de secundaire indicatoren, afkomstig van de databank van de VDAB (Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding), geeft het aandeel van kansengroepen in de **niet-werkende werkzoekenden** (NWWZ) weer. De ouderen vertegenwoordigden in 2011 26,6% van de NWWZ, jongeren 21,1%, etnisch-culturele minderheden³ 24,3% en arbeidsgehandicapten 26,6%. De grootste groep werd gevormd door de kortgeschoolden: hun aandeel in de populatie NWWZ bedroeg 50,1%.

Deze cijfers worden min of meer weerspiegeld in het aandeel van deze kansengroepen in de trajectwerking van de VDAB in 2011, uitgezonderd voor de jongeren die met 32% oververtegenwoordigd zijn en de ouderen die met 7% ondervertegenwoordigd zijn. Van de groep in trajectbegeleiding was daarnaast 45,2% kortgeschoold, 28,2% behoorde tot een etnisch-culturele minderheid³ en 14,1% was arbeidsgehandicapt.

Het percentage schoolverlaters dat na een jaar nog werk zoekt (in verhouding tot de totale groep schoolverlaters), bedroeg in 2012 11,7%. Dit is een verbetering ten opzichte van zowel de nulmeting in 2004-2005 (12,9%) als de laatste meting in 2008-2009 (14,6%). Deze verbetering kan echter te wijten zijn aan een gewijzigde methodologie (VDAB Studiedienst, 2013).

Ook bij het aandeel langdurig werklozen speelt de gewijzigde vraagstelling in de enquête sinds 2011 een rol, waardoor het in kaart brengen van een evolutie niet mogelijk is. In 2011 was 36,5% van de werklozen langer dan één jaar werkloos.

Het percentage **werkenden** dat leeft **onder de armoederisicogrens** bedroeg 3,1% in 2011. Dit is een lichte daling ten opzichte van de vorige Armoedebaarometer (3,5% in 2010) en het percentage ligt ook iets lager dan ten tijde van de nulmeting (3,8% in 2006). Omdat het jaarlijks schommelt tussen 3% à 4% is er echter geen sprake van een substantiële verbetering.

Ten slotte bekijken we de tewerkstelling in de sociale economie. Op 31 december 2011 werkten 21.175 voltijds equivalente (VTE) doelgroepwerknemers in deze sector: een stijging met 1.738 plaatsen tegenover 2008 (toen 19.437 VTE). De grootste groep (13.272 VTE) was werkzaam in een beschutte werkplaats, 3.807 werknemers werkten in een sociale werkplaats, 1.669 in de lokale diensteneconomie, 1.457 in arbeidszorg en 970 in een invoegbedrijf. Elk van de sectoren liet groei optekenen ten opzichte van 2008.

Een **duidelijke evolutieschets ontbreekt** dus in de cijfers op het domein 'werk'. Enerzijds omdat er bij enkele indicatoren geen vergelijking mogelijk is met de voorgaande jaren, anderzijds omdat de overige indicatoren schommelen rond eenzelfde peil als voorgaande jaren. Van vooruitgang is vooralsnog geen sprake. Bovendien zijn de **economische vooruitzichten niet rooskleurig**. Zo toont Vanderbiesen (2013) dat na een lichte heropflakking van de Vlaamse arbeidsmarkt in 2011, eind 2012 de belangrijkste arbeidsmarktindicatoren opnieuw rood kleurden. De tijdelijke werkloosheid nam toe waardoor de kloof met het niveau van vlak voor de crisis vergrootte, de uitzendsector verloor terrein, het aantal faillissementen brak records (in november 2012 waren er bijvoorbeeld ruim een derde meer falingen dan begin 2008) en het gemiddeld aantal ontvangen vacatures door de VDAB daalde. De werkloosheid zwelde dan ook aan: in december 2012 waren er 30.900 NWWZ meer dan voor de crisis (oktober 2008), een stijging met 18,3% (Herremans e.a., 2013).

³ Door VDAB omschreven als 'allochtonen': personen met een huidige of vorige nationaliteit van buiten de EU27 of EVA-landen (IJsland, Liechtenstein, Noorwegen en Zwitserland).

→ Kinderen

7,2% van de Vlaamse kinderen jonger dan 18 jaar leefde in 2011 in een huishouden waar niemand betaald werk verricht. Dit is een toename ten opzichte van de 5,9% in 2010 en ten opzichte van de 6% van de nulmeting in 2006. Het **armoederisico** van gezinnen met kinderen waar niemand werkt, is **bijzonder hoog**. 65,4% van hen leefde in 2011 in armoede in Vlaanderen (ADSEI, 2013).

Het armoederisico van kinderen hangt deels samen met het feit of de **moeder al dan niet werkt**. In 2011 was 80,8% van de moeders waarvan het jongste kind tussen zes en twaalf jaar is en die samenwonen met een partner aan het werk, bij de alleenstaande moeders was dat 74,4%. Beide percentages zijn toegenomen sinds de nulmeting, maar de stijging is het grootst bij de alleenstaande moeders (+8,9%-punt).

In de voorschoolse **opvang voor kinderen** van 0 tot 2 jaar waren er in het vierde kwartaal van 2011 38 plaatsen per 100 kinderen, in de buitenschoolse opvang voor kinderen van 3 tot 11 jaar ging het om 5,5 plaatsen op 100 kinderen.

Het **gebruik van kinderopvang** hangt samen met de socio-economische positie van het gezin. 65,7% van de kinderen uit niet-kansarme gezinnen maakte in 2009 regelmatig gebruik van de kinderopvang, tegenover slechts 21% van de kinderen uit kansarme gezinnen. 28,7% van de kinderen uit niet-kansarme gezinnen maakte geen gebruik van kinderopvang, tegenover 70,4% van de kinderen uit kansarme gezinnen. Ook de herkomst is een bepalende factor: slechts 32,6% van de gezinnen waar de moeder niet de Belgische nationaliteit had bij haar geboorte, maakte in 2009 regelmatig gebruik van opvang, terwijl 70,8% van de autochtone kinderen regelmatig naar de kinderopvang ging. 61,3% van de kinderen uit gezinnen waar de moeder niet de Belgische nationaliteit had bij haar geboorte, maakte geen gebruik van kinderopvang, tegenover 23,7% van de autochtone kinderen. We dienen op te merken dat er een overlap is tussen beide groepen: 19,1% van de gezinnen waar de moeder niet de Belgische nationaliteit had bij de geboorte, behoort ook tot de kansarme groep (versus slechts 2,3% van de Belgische groep). Het voorrangbeleid in de erkende gesubsidieerde voorzieningen voor kinderopvang werd sindsdien aangepast, maar bij gebrek aan nieuwe cijfers valt niet te achterhalen of deze nieuwe regels de kinderopvang effectief toegankelijker hebben gemaakt (Kind en Gezin, 2011).

Uit de analyse van algemene indicatoren op het vlak van werk bleek dat jongeren een kwetsbare positie innemen. Zij kennen een hoge werkloosheidsgraad, vertegenwoordigen iets meer dan een vijfde van het

totaal aantal NWWZ en zijn oververtegenwoordigd in de trajectwerking van de VDAB. De VDAB (2011) wijdde een studie aan jongeren op de arbeidsmarkt. Daaruit blijkt dat de jongerenwerkloosheid bijzonder conjunctuurgevoelig is. In crisistijd lopen werkende jongeren het grootste risico om terug werkloos te worden, niet alleen door hun lagere anciënniteit en beperkte werkervaring, maar ook omdat de werkgever minder in hun opleidingskapitaal heeft geïnvesteerd en ze vaker een tijdelijk contract hebben. Voor schoolverlaters is het tijdens de crisis moeilijker om een job te vinden: het jobaanbod is beperkter en ze moeten in competitie treden met een stijgend aantal werklozen met werkervaring. Daartegenover staat dat jongeren bij een heropleving goedkoper zijn om aan te werven, waardoor ze het snelst weer een job kunnen vinden. Vooral laaggeschoolde jongeren zijn kwetsbaar. In de jaren die volgen op het verlaten van de school blijven zij immers kampen met hoge werkloosheid. In 2008 bedroeg de gemiddelde werkloosheidsgraad voor jongeren 11,3%. Door de crisis steeg deze tot 15,6% in 2010 (VDAB, 2011). In 2012 bedroeg de gemiddelde werkloosheidsgraad voor jongeren nog steeds 15,8% tegenover 6,9% in de totale bevolking van 15-64 jaar (VDAB, 2013).

3.3 Inkomen

9,8% van de Vlamingen heeft een maandelijks inkomen onder de armoederisicodrempel van 1.000 euro voor een alleenstaande en 2.101 euro voor een gezin met twee kinderen. Dit is een minieme daling ten opzichte van 2010 (toen bedroeg het 10,4%) en een verbetering ten opzichte van de nulmeting in 2008 (11,4%). Bij gebrek aan informatie over de betrouwbaarheidsintervallen kunnen we niet besluiten dat het om significante verschillen gaat.

Bijzonder kwetsbaar zijn de **alleenstaanden** (met een armoederisicopercentage van 14,5%), eenoudergezinnen (22,2%) en mensen ouder dan 65 jaar (18,1%). De eenoudergezinnen en ouderen gingen erop vooruit tegenover 2010 (toen hadden zij respectievelijk een armoederisicopercentage van 24,2% en 18,7%), de alleenstaanden bleven ter plaatse trappelen. De drie groepen gingen er wel op vooruit sinds de nulmeting.

De financieel-economische crisis sleept intussen al meer dan vijf jaar aan. De armoedecijfers berusten op de inkomenssituatie van drie jaar geleden (Armoedebaarometer 2013: EU-SILC-cijfers van 2011, inkomensgegevens van 2010). We kunnen stellen dat ondanks de crisis, de armoedecijfers relatief stabiel blijven. Nochtans kunnen we de gevolgen van de crisis op het armoederisico moeilijk inschatten. De effecten zullen wellicht pas **met vertraging zichtbaar**

worden. Zo had bijvoorbeeld niet iedereen al in 2010 een lager inkomen omwille van jobverlies. Het einde van de crisis is nog niet in zicht. Ondanks opflakkingen (in 2011 trok de Vlaamse economie bijvoorbeeld lichtjes aan, zie Herremans e.a., 2011) zijn de verwachtingen pessimistisch. Het blijft dan ook afwachten hoe de armoede zal evolueren.

In tegenstelling tot het armoederisico, dat berust op inkomensgegevens van 2010, peilen twee indicatoren naar de situatie zoals die ervaren werd op het moment van afname van de EU-SILC survey (d.i. 2011): het subjectief armoederisico en het zich **geen grote aankopen** kunnen veroorloven. Deze cijfers liggen hoger sinds het uitbreken van de crisis. Zo leefde 15% van de Vlamingen in een huishouden waarvan de referentiepersoon het (zeer) moeilijk vindt om de eindjes aan elkaar te knopen. In de vorige Armoedebaarometer meldden we dat dit cijfer voor het eerst in twee jaar gedaald was (van 9,6% in 2007 naar 14,9% in 2008, 15,2% in 2009 tot 14,1% in 2010). Deze editie wijst er op dat deze daling zich niet voortzet. Ook ten opzichte van de nulmeting (11,7% in 2006) ligt dit percentage hoger. 15,6% van de Vlamingen gaf aan dat ze zich geen grote onverwachte aankoop van meer dan 900 euro kan veroorloven. Daarmee overstijgt deze indicator opnieuw de percentages van de voorbije jaren.

Ook de **schuldenproblematiek** breidt almaar verder uit. Het Vlaams Centrum Schuldenlast registreerde in 2011 10.278 dossiers van collectieve schuldenregeling via de OCMW's, CAW's en intergemeentelijke diensten. Ten tijde van de nulmeting in 2007 waren er 5.736 dossiers. Ook de Centrale voor Kredieten aan Particulieren ziet een toename van het aantal toelaatbare dossiers collectieve schuldenregeling. In 2012 stonden er in de Vlaamse gerechtelijke arrondissementen 49.175 dossiers uit. Dat zijn er 17.632 meer dan bij de nulmeting (31.543 in 2007).

Over het armoederisicopercentage van **personen van buitenlandse herkomst** zijn geen nieuwe cijfers beschikbaar. Op basis van het gemiddelde armoederisico voor de jaren 2007, 2008 en 2009, waren 18% van de personen met Noordwest-Europese nationaliteit, 22% van de personen met Zuid-Europese nationaliteit en 33% van de personen met Turkse nationaliteit arm. 36% van de personen met Oost-Europese en 37% van de personen met een niet-Europese nationaliteit waren arm. Personen met de Marokkaanse nationaliteit hadden met 54% het hoogste armoederisico. Ter vergelijking: Belgen, geboren in België en met de Belgische nationaliteit, hadden een armoederisico van 12%.

Ten slotte is armoede voor veel mensen geen kwestie van een tijdelijk inkomenstekort. 9,2% van de

Belgische bevolking leeft immers in **persistente armoede** (EU-SILC 2009), wat wil zeggen dat zij gedurende minstens drie jaar arm zijn. Er zijn nog geen nieuwe cijfers voor deze indicator beschikbaar.

→ **Kinderen**

De cijfers die we hier aanhalen dienen met de nodige omzichtigheid geïnterpreteerd te worden. De steekproef uit de SILC-enquête van kinderen jonger dan 18 jaar is beperkt en kan bijgevolg jaarlijks schommelende resultaten weergeven.

In 2011 leefde **10,4% van de kinderen jonger dan 18 jaar in Vlaanderen in armoede**. Het blijft daarmee relatief stabiel ten opzichte van 2010 en ten opzichte van de nulmeting (9,8% in 2009).

17,3% van de kinderen jonger dan 18 jaar leefde in een huishouden waar de referentiepersoon aangeeft (zeer) moeilijk rond te komen, een stijging tegenover 2010 (toen 14,8%). Ten opzichte van de nulmeting in 2009 blijft het eerder stabiel (het ging toen om 18,6%).

21,5% van de kinderen leefde in een huishouden dat zich geen onverwachte grote aankoop kan veroorloven. Deze indicator bereikt het hoogste niveau sinds de nulmeting (20,2% in 2009 en 19,7% in 2010).

In 37,8% van de dossiers schuldbemiddeling uit 2011 die bij het Vlaams Centrum Schuldenlast werden geregistreerd, zijn er kinderen (jonger dan 18 jaar) ten laste. Dat is iets minder dan tijdens de nulmeting (39% in 2009).

Het UNICEF Innocenti Research Centre (2012) bestudeerde **inkomensarmoede en materiële deprivatie** van kinderen in Europa. De studie is gebaseerd op de EU-SILC 2009, waarin een speciale module peilde naar deprivatie bij kinderen jonger dan 16 jaar. Uit de resultaten blijkt dat de meeste kinderen jonger dan 16 jaar in België dagelijks beschikken over verse groenten en fruit ('slechts' 1,6% is gedeprimeerd), spelletjes bezitten (1,8% gedeprimeerde kinderen) en drie maaltijden per dag kunnen eten (2,1% is gedeprimeerd). Frappant is dat 5,9% niet over enkele nieuwe kledingstukken beschikt en 7,2% niet regelmatig kan deelnemen aan vrijetijdsactiviteiten. Het UNICEF Innocenti Research Centre (2012) berekende hoeveel procent kinderen minstens twee van een lijst van veertien items moet missen. 9,1% van de Belgische kinderen was in 2009 op basis van deze berekening gedeprimeerd. De materiële deprivatie blijkt samen te hangen met de **kenmerken van het gezin**. Zo zijn meer kinderen gedeprimeerd in eenoudergezinnen, migranten-

gezinnen, gezinnen waar het gezinshoofd ten hoogste een diploma lager secundair onderwijs heeft, gezinnen met een lage werkintensiteit en gezinnen met drie of meer kinderen.

Volgens Cantillon e.a. (2012) zijn de **kinderbijslag** en **fiscale voordelen** voor gezinnen met kinderen ten laste **niet voldoende** om kinderarmoede tegen te gaan. Zo dekken ze voor de meeste gezinstypes onvoldoende de kosten die kinderen met zich meebrengen. Uit een simulatie op basis van de SILC 2008 blijkt dat het armoederisico van Belgische kinderen (van 0 tot 17 jaar) zonder de kinderbijslag en fiscale voordelen 31,4% zou bedragen. Beide systemen doen het armoederisico dalen met 14,3%-punt maar toch is daarna nog 17,1% van de kinderen arm (zie 'secundaire indicatoren' in de Armoedebarmometer). Ook is de armoede reducerende impact van de combinatie kinderbijslag en fiscale voordelen lager bij alleenstaande moeders dan bij koppels (Van Lancker, Ghysels en Cantillon, 2012). Het armoederisico van koppels met kinderen daalt van 12,4% (zonder kinderbijslag en belastingvoordelen) tot 8,9%. Hun armoederisico daalt dankzij de toevoeging van kinderbijslag en fiscale voordelen dus met 28,5%. Het armoederisico van alleenstaande moeders zou 47,8% bedragen zonder kinderbijslag en belastingvoordelen. Met toevoeging van beide systemen bedraagt dit 37%, een daling van 22,5%. Werkende alleenstaande moeders halen nochtans een groter voordeel uit kinderbijslag en fiscale voordelen dan niet-werkende alleenstaande moeders: hun armoederisico daalt van 32,3% naar 22,5%, een daling van 30,4%. Bij alleenstaande moeders die niet werken, daalt het armoederisico van 87% naar 73,9%, een reductie van 15%. Ten slotte is de kinderbijslag wel koopkracht vast (ze volgt de evolutie van de prijzen), maar niet welvaartsvast (ze volgt de stijgende welvaart niet) (Cantillon e.a., 2012). De uitkeringen zouden **14 tot 31% hoger** moeten liggen om dezelfde welvaartscapaciteit als in 1992 te vertonen. Een simulatie toont aan dat - zonder rekening te houden met fiscale voordelen - als de kinderbijslagen met 30% opgetrokken zouden worden, ze gelijke tred zouden houden met de economische groei en de kinderarmoede anno 2010 significant lager zou liggen (13,7% i.p.v. 17,1%) (Cantillon e.a., 2012).

3.4 Wonen

In 2011 telde Vlaanderen 146.769 **sociale huurwoningen, een stijging** met 3.878 woningen (+2,7%) tegenover 2010 en met 8.637 woningen ten opzichte van de nulmeting. Met deze groeicijfers lijkt een inhaalbeweging in gang gezet. Nochtans komt het Decenniumdoel, zijnde een toename van minstens 75.000 sociale woningen tegen 2017,

hiermee nog niet in zicht: slechts 11% van het doel werd bereikt. Ook het objectief uit het Grond- en pandendecreet, 43.000 extra sociale woningen in Vlaanderen tegen 2020, is nog veraf. Hier werd slechts 8% gerealiseerd.

Het extra aanbod van sociale woningen doet de **wachlijst** in de sociale huursector niet substantieel krimpen. Hoewel er in 2011 4.027 kandidaat-huurders minder waren dan in 2010, waren het er nog altijd 508 meer dan tijdens de nulmeting.

Met de **woonquote**, het aandeel van het netto gezinsinkomen dat maandelijks aan de huur of de hypotheek wordt gependeed, krijgen we een idee van de betaalbaarheid van huisvesting. Huurders gaven in 2011 maandelijks gemiddeld 26% van hun netto huishoudinkomen uit aan huur. Eigenaars droegen maandelijks 16% af voor de afbetaling van de hypothecaire lening. Deze cijfers blijven stabiel ten opzichte van 2010. Ten opzichte van de nulmeting in 2006 is er bij beide groepen sprake van een daling, hoewel deze groter is voor de eigenaars dan voor de huurders. De woonquote daalde bij de eigenaars van 22% naar 16% en bij de huurders van 28% naar 26%. Het gaat hier over de gemiddelde woonquote, maar algemeen is geweten dat de laagste inkomensklassen relatief gezien meer uitgeven aan wonen dan de hogere inkomens. Eigenaars geven traditioneel een minder groot deel van hun inkomen uit aan hun woning. Het aandeel van het inkomen dat men afbetaalt aan een hypothecaire lening neemt af na jaren, terwijl de huur wordt geïndexeerd en dus toeneemt.

Huurders ervaren de woonkosten dan ook als een grotere last dan eigenaars: in 2011 vond 29,7% van hen de **woonkosten een zware last**, tegenover 'slechts' 12,7% van de eigenaars. Deze percentages schommelen doorheen de jaren, maar ze bereiken het op een na hoogste niveau sinds de nulmeting.

De energie-uitgave neemt een grote hap uit het budget en vormt voor gezinnen met de laagste inkomens een groter obstakel dan voor de hogere inkomens. Zo gaf het eerste inkomensdecil (de 10% armsten) in 2009 in Vlaanderen ongeveer 15% van het inkomen uit aan energie, tegenover ongeveer 3% bij het tiende decil (de 10% rijksten) (Huybrechts, Meyer en Vranken, 2011). Dat veel mensen betalingsproblemen hebben op dit vlak, zal dan ook niet verbazen. De omvang van **betalingsproblemen** kent een enorme groei. Waar in 2006 tijdens de nulmeting nog 53.645 gezinnen klant waren bij de distributienetbeheerder voor elektriciteit en 37.948 voor aardgas (deze voorziet de klanten van energie wanneer ze gedropt werden door hun commerciële leverancier, zie methodologie), bedroegen deze

aantallen in 2011 respectievelijk 82.012 en 58.858. Het aantal klanten bij de distributienetbeheerder voor elektriciteit nam dus op zes jaar tijd toe met 52,9% en voor aardgas met 55,1%. Een groot deel van hen zijn 'niet-beschermde consumenten': zij betalen een hoger tarief dan bij de reguliere leveranciers, zodat ze aangespoord worden om hun facturen te betalen. De betalingsproblemen rond energie worden ook duidelijk wanneer we kijken naar de secundaire indicator over **het aantal budgetmeters**. Een budgetmeter wordt geplaatst wanneer de klant ook bij de distributienetbeheerder niet betaalt. In 2011 waren er in Vlaanderen in totaal 43.999 budgetmeters voor elektriciteit en 24.220 voor aardgas actief.

De problematiek van energiearmoede hangt deels samen met **kenmerken van de woning**, zoals gebrekkige isolatie die de verwarmingskosten de hoogte injaagt. In 2011 had 24,7% van de eigenaars en 44,4% van de huurders te kampen met een gebrek aan comfort in de woning (er ontbreekt minstens één van volgende zaken in de woning: een bad/douche, toilet, centrale verwarming of warm stromend water) of met een ontoereikende kwaliteit (minstens één van de volgende gebreken: lekkend dak, vochtige muur of vloer, rottend raamwerk of te donker). Bij de huurders is er sprake van een toename tegenover het jaar voordien (38,2% in 2010), bij de eigenaars bleef het stabiel. Daarmee bereikt het percentage in beide groepen opnieuw het niveau van de nulmeting: 24,3% van de eigenaars en 44,6% van de huurders in 2006.

Heylen en Winters (2012) bekeken in welke mate **subsidies op vlak van wonen terechtkomen bij verschillende bevolkingsgroepen**. Ze gingen ook na in hoeverre er sprake is van het Matteüeffect waarbij hogere inkomensgroepen verhoudingsgewijs meer voordeel halen uit het sociaal beleid dan lagere inkomens. Alle mogelijke woonsubsidies (uitgezonderd diegene die dateren van na 2005), zowel voor eigenaars als voor huurders, werden in kaart gebracht. De hypotheekaf trek en het verlaagd btw-tarief voor renovatie komen voornamelijk ten goede aan de hoogste inkomensgroepen, vooral omdat zij oververtegenwoordigd zijn in de eigendom sector⁴. De fiscale voordelen voor onroerende voorheffing en registratierechten zijn hoger voor de lagere inkomensgroepen omdat deze voordelen gelden voor bescheiden woningen. De sociale huisvesting, de huursubsidie, de verbeterings- en aanpassingspremies komen grotendeels terecht bij de laagste inkomens. Ook de sociale lening van de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW) is voornamelijk gericht op de lagere inkomensgroepen, terwijl sociale leningen van het Vlaams Woningfonds, net zoals de Vlaamse renovatiepremie,

vooral ten voordele van de middenklasse zijn.

Naast een analyse van de verdeling van elk type subsidie over de bevolking schetsten Heylen en Winters (2012) een globaal beeld waarbij alle subsidies werden samengeteld (zie de secundaire indicatoren in de Armoedebarmeter). Er is sprake van een licht, maar geen uitgesproken Matteüeffect. Van het totaal subsidiebedrag vloeit het grootste aandeel naar het vierde en vijfde inkomenskwintiel, respectievelijk 23,7% en 23,9%. Het tweede en derde kwintiel ontvangen het kleinste aandeel van het totale subsidiebedrag (respectievelijk 17,1% en 15,6%), het laagste inkomenskwintiel ontvangt daarentegen 20% van de subsidiekoek. De middelste inkomensgezinnen ontvangen dus het minst. Dat heeft enerzijds te maken met het feit dat ze voor subsidies gericht op lage inkomensgroepen (zoals sociale huisvesting) vaak boven de inkomensgrenzen vallen en anderzijds met het feit dat ze minder dan de hoogste inkomens kunnen genieten van fiscale voordelen. Als echter alleen de subsidies van het Vlaams Gewest worden beschouwd (dus zonder de federale hypotheekaf trek en btw-verlaging voor renovatie), dan is er geen sprake meer van een Matteüeffect: 40% van alle Vlaamse subsidies voor wonen komt terecht bij de 20% armste gezinnen, het hoogste kwintiel ontvangt slechts 10%. Met andere woorden: de federale subsidies gerelateerd aan wonen zijn voornamelijk gericht op de hogere inkomensgroepen, de Vlaamse subsidies komen voornamelijk ten goede aan de **laagste inkomensgroepen**.

Heylen en Winters (2012) berekenden ook hoe de subsidies verdeeld zijn naargelang het eigendomstatuut. Eigenaars ontvangen gemiddeld 4,3 keer meer aan Vlaamse en federale subsidies dan huurders. Het woonbeleid stimuleert dus voornamelijk het eigenaarschap. Dit geldt in de mindere mate ook voor het Vlaamse woonbeleid (zonder federale subsidies): eigenaars ontvangen dan 1,3 keer meer dan huurders. Voor de Vlaamse en federale subsidies samen geldt dat het gemiddeld subsidiebedrag per gezin voor huurders daalt bij een toenemend inkomen. Bij eigenaars is dit andersom: bij een toenemend inkomen stijgt hun gemiddeld subsidiebedrag. Hier speelt dus wel een sterk Matteüeffect. Wanneer het totale (Vlaamse en federale) subsidiebedrag voor eigenaars en huurders wordt verdeeld over de inkomenskwintielen, blijkt dat bij de huurders 65% van het totaal ten goede komt aan de huurders in het laagste inkomenskwintiel, 30% bij de huurders in het tweede inkomenskwintiel en 5% bij de huurders in het derde inkomenskwintiel. De hoogste inkomensgroepen onder de huurders ontvangen geen subsidies. Bij de eigenaars komt

⁴ Voor leningen afgesloten na 2005 werd de hypotheekaf trek vervangen door de Woonbonus. Uit een simulatie blijkt dat het bedrag van de Woonbonus hoger ligt, maar dat deze minder sterk varieert met het inkomen. De hogere inkomens kennen daardoor wel een groter voordeel, maar de relatie met de ontleende som valt weg.

58% van het totale subsidiebedrag ten goede aan de twee hoogste inkomensquintielen, terwijl slechts 9% vloeit naar de eigenaars in het laagste quintiel. De armste eigenaars en de rijkste huurders ontvangen met het huidige systeem dus het minst.

De hier genoemde problematieken bevestigen dat de **nood aan kwalitatieve en betaalbare woningen** hoog is. Voor een grote groep mensen is een eigen woning verwerven een verre droom, maar is ook de sociale huurmarkt niet toegankelijk, bijvoorbeeld omdat hun inkomen (net) boven de daar gebruikte grens ligt. Zij moeten hun toevlucht zoeken op de private huurmarkt. De Vlaamse overheid voorziet in sociale koopwoningen en sociale kavels voor gezinnen die aan bepaalde voorwaarden voldoen (zo moet bijvoorbeeld het belastbaar inkomen onder een bepaalde grens liggen). Heylen (2012) maakte een inschatting van de behoefte aan sociale koopwoningen en sociale kavels aan de hand van het aantal huishoudens die geen gemiddelde woning kunnen verwerven op de private markt omdat de aanschaf ertoe zou leiden dat hun woonuitgaven onbetaalbaar worden, maar die ook niet in aanmerking komen voor een sociale huurwoning. Bij een gemiddelde woningprijs anno 2012 varieert de omvang van de 'theoretische doelgroep sociale koop' tussen 15% en 57% van alle private huurders in Vlaanderen. In absolute aantallen komt dit neer op 71.223 tot 272.860 private huurders. Dit aantal is wel afhankelijk van de gebruikte definitie van 'betaalbaarheid' voor het verwerven van de eigen woning en afhankelijk van het scenario van de schatting (bijvoorbeeld met of zonder eigen inbreng van middelen).

In het grond- en pandendecreet wordt vooropgesteld om tegen 2020 in Vlaanderen 21.000 sociale koopwoningen en 1.000 sociale kavels extra aan te kunnen bieden. Dit objectief komt tegemoet aan 9% tot 26% van de theoretische doelgroep sociale koop. We dienen op te merken dat de studie berust op een raming met beperkingen en geen beleidsaanbeveling inhoudt om dit objectief te verhogen. Daarvoor is een ruimere evaluatie nodig van het beleid ten aanzien van sociale koopwoningen en kavels.

→ **Kinderen**

De hier aangehaalde data vragen een voorzichtige interpretatie. De steekproef uit de SILC-enquête van kinderen jonger dan 18 jaar is immers beperkt.

Wanneer we het gebrek aan comfort of ontoereikende kwaliteit van de woning bij kinderen bekijken, dan zien we dat 29,4% van de Vlaamse minderjarigen in 2011 in dergelijke woning woonde. Dit percentage stijgt ieder jaar sinds de nulmeting in 2009, maar deze schommelingen kunnen te wijten zijn aan de beperkte omvang van de steekproef.

Een bijna even groot aandeel kinderen ervaart één of meerdere gebreken aan de woonomgeving: 28% had last van lawaai van de burens of van de straat, vervuiling of andere hinder veroorzaakt door verkeer of industrie, vandalisme of criminaliteit in de buurt, een afgelegen ligging of geen goede bereikbaarheid met het openbaar vervoer en/of een weinig nette buurt.

20,4% van de kinderen groeit op in een gezin dat aangeeft dat de totale woonkosten een zware last vormen.

1,4% van geboorten vindt plaats in een gezin dat een precair verblijfsstatuut heeft (bijvoorbeeld mensen zonder papieren). Ten opzichte van de vorige jaren is deze indicator aanzienlijk gestegen: van 0,6% in 2009 en 0,7% in 2010 naar 1,4% nu. Wellicht heeft het nieuwe registratiesysteem van Kind en Gezin deze cijfers beïnvloed.

3.5 Onderwijs

Op basis van het PISA-onderzoek uit 2009 bleek dat 13,4% van de 15-jarigen enkel de meest eenvoudige leestaken kon uitvoeren. De kloof tussen autochtone en allochtone leerlingen op vlak van wiskunde en leesvaardigheid verkleinde een beetje tussen de twee golven van het PISA-onderzoek (in 2006 en 2009). Nieuwe gegevens zijn nog niet beschikbaar. De resultaten van PISA 2012 worden verwacht tegen eind 2013.

9,6% van de Vlaamse leerlingen stroomde in 2011 **ongekwalificeerd uit het secundair onderwijs** en beschikt dus ten hoogste over een diploma lager secundair onderwijs⁵. Het niveau blijft gelijk aan dat van vorig jaar en benadert het peil van de nulmeting (10% in 2006). Ten opzichte van 2010 gingen de jongens er op achteruit. Het percentage jongens dat ongekwalificeerd het onderwijs verliet, steeg van 11,4% naar 12,1%. De meisjes daarentegen verbeterden er lichtjes op: hun aandeel daalde van

⁵ Met ongekwalificeerde uitstroom bedoelen we het aandeel laaggeschoolde jongeren van 18 tot en met 24 jaar die geen opleiding volgden in het reguliere onderwijs of buiten het reguliere onderwijs in de referentieperiode van vier weken voor de enquête (zie methodologie).

7,7% naar 7,0%. Ten opzichte van de nulmeting is het percentage ongekwalificeerde uitstroom bij de jongens op hetzelfde niveau gebleven (11,9% in 2006) en gingen de meisjes erop vooruit (8,1% in 2006). Onderzoek van Van Landeghem en Van Damme (2012) toonde aan dat ongekwalificeerde uitstroom voornamelijk voorkomt in het beroepssecundair onderwijs.

In het schooljaar 2011-2012 had 1,7% van de leerlingen in het gewoon lager onderwijs **schoolse vertraging** opgelopen van twee jaar of meer. Deze indicator blijft schommelen op het hoogste niveau sinds de nulmeting: 1,5% in 2006 en 1,7% in 2010. In het gewoon secundair onderwijs blijft het percentage leerlingen met schoolse vertraging met 6,5% stabiel ten opzichte van 2010 (6,6%) en de nulmeting (6,4% in schooljaar 2006-2007).

13% van de hooggeschoolden nam in 2011 deel aan levenslang leren, een lichte daling ten opzichte van 2010 (13,8%) en een terugval ten opzichte van de nulmeting in 2006 (14,5%). Hetzelfde geldt voor de middengeschoolden, bij wie het percentage 5,6% bedroeg. Slechts 3,3% van de laaggeschoolden nam deel aan levenslang leren. Deze groep blijft al enkele jaren rond hetzelfde lage peil schommelen (3,3% in 2006 en 3,4% in 2010).

3.6 Samenleven

Verschillende drempels maken het **gezinnen in armoede moeilijk om te participeren** aan de samenleving. Nochtans draagt deelname aan cultuur, jeugdwerk en sport bij aan identiteitsbeleving, individuele ontplooiing, weerbaarheid, beweging en ontspanning (Dierckx, 2009).

Het percentage personen dat deelneemt aan sportieve, recreatieve of artistieke activiteiten nam sinds de start van de Armoedebaarometer toe, zowel bij personen met een inkomen hoger dan de armoedegrens (van 35,2% in 2006 naar 38,2% in 2011) als bij mensen in armoede (van 20% in 2006 naar 26,5% in 2011). Hoewel gedurende de jaren 2007-2010 meer mensen boven en onder de armoededrempel aan deze activiteiten participeerden dan in 2011, is de kloof tussen beide groepen nu het kleinst. Een positieve evolutie kan dit nochtans niet genoemd worden.

Het percentage mensen dat nooit **een museum, tentoonstelling of galerij bezoekt** is in 2011 verder **gestegen**, zowel bij de laaggeschoolden (72,9%) als de universitair geschoolden (37,2%). In vergelijking met de nulmeting in 2006 is de toename enorm:

+14,9%-punt bij de laaggeschoolden en +20,3%-punt bij de universitairers. Hoewel de kloof tussen beiden afnam, kan men niet spreken over een gunstige evolutie.

Ook het percentage mensen dat nooit een theater of toneelvoorstelling van een amateurgezelschap bezoekt, is in 2011 toegenomen in beide groepen, waarmee deze indicator uitkomt op 79,6% bij de laaggeschoolden en op 71,2% bij de universitair geschoolden. Bij de eerste groep is er sprake van een toename sinds de nulmeting in 2006 met 14,5%-punt, bij de tweede gaat het om een toename met 21,2%-punt

2,8% van de Vlamingen kon zich in 2011 **geen internet** veroorloven om financiële redenen. De daling sinds de nulmeting in 2006 (toen bedroeg het nog 5,3%) zet zich ook dit jaar voort.

Daarentegen bereikt het percentage Vlamingen dat zich **geen week vakantie weg van huis** kan veroorloven met 19,6% in 2011 het hoogste niveau sinds de nulmeting (14,5% in 2006).

De secundaire indicator die we selecteerden, is het **bereik van het Steunpunt Vakantieparticipatie**, dat mensen met een laag inkomen de kans biedt om er toch even tussenuit te zijn. In 2012 bereikte het 104.931 personen. De daguitstappen zijn het populairst (89.410 participanten). Daarna volgen de groepsverblijven (5.703 deelnemers) en de georganiseerde vakanties (5.305 deelnemers). De individuele vakanties bereikten 4.513 deelnemers. Het Steunpunt kent een groot succes. Jaar na jaar ziet het zijn gebruikersaantallen stijgen binnen elke vakantieform. Zo is er tegenover 2007 sprake van een verdubbeling.

→ **Kinderen**

Ook bij de kinderen is duidelijk dat een **vakantie weg van thuis onbetaalbaar** wordt. 21,7% van de Vlaamse minderjarigen groeit op in een gezin waar men zich geen week vakantie buitenshuis kan veroorloven. Dit percentage ligt hoger dan tijdens de nulmeting in 2009 (18,9%), maar opnieuw is voorzichtigheid geboden bij het in kaart brengen van de evolutie van deze subpopulatie uit de SILC.

De deelname aan sportverenigingen is ongelijk, zo blijkt uit de tweede JOP-monitor uit 2008. 14- tot 18-jarigen in het ASO zijn dubbel zo vaak lid van een sportvereniging (53,7%) dan studenten in het BSO (26,2%). Voor wat betreft het lid zijn van (amateurs-)kunstbeoefening, zoals theater, dans of

een koor, is de ongelijkheid nog groter: slechts 3,4% van de BSO-studenten is van zo'n vereniging lid, ten opzichte van 22,2% in het ASO. Ook de deelname aan een jeugd-of jongerenbeweging verloopt ongelijk: 20,5% van de leerlingen in het ASO is lid van een jeugdbeweging, terwijl slechts 6,3% van de BSO-leerlingen er hun weg naar vindt. In de loop van 2013 zal een nieuwe bevraging plaatsvinden.

4% van de Belgische gezinnen met kinderen ten laste kon zich in 2011 thuis geen internet veroorloven omdat de toegangskosten te hoog zijn. Dit percentage daalde voor het tweede jaar op rij, van 7% ten tijde van de nulmeting en 6% in 2010.

4. Besluit

Gezondheid

- ⇒ **Doel:** Een halvering van de gezondheidsongelijkheid tussen arm en rijk.
- ⇒ **Resultaat:** De kloof is kleiner geworden voor de subjectieve gezondheid, maar niet gehalveerd. De kloof inzake de levensverwachting in goede gezondheid tussen de hoger- en lageropgeleiden is voor zowel mannen als vrouwen de afgelopen jaren beperkt afgenomen. Op vlak van de betaalbaarheid van de gezondheidszorgen is de kloof daarentegen opnieuw groter geworden.

We beschikken binnen het domein gezondheid slechts over een update van twee indicatoren: het percentage personen boven en onder de armoedegrens dat de gezondheid als slecht tot zeer slecht ervaart (de subjectieve gezondheid) en het percentage personen boven en onder de armoedegrens dat medische zorgen uitstelt omwille van financiële redenen.

Wat de daling van de ongelijkheid in subjectieve gezondheid betreft, zien we dat de oorzaak niet alleen ligt in een daling van het percentage mensen in armoede dat de gezondheid als (zeer) slecht ervaart, maar ook in een toename van dit percentage bij de mensen boven de armoedegrens. Van vooruitgang op dit front kunnen we dan ook niet spreken. Bovendien is de betaalbaarheid van de gezondheidszorgen een heikel punt: zowel het percentage mensen boven als onder de armoedegrens dat gezondheidszorgen uitstelt, neemt toe. Bij de mensen in armoede lag dit cijfer (7,9%) de afgelopen jaren nog nooit zo hoog dan nu, al is een gewijzigde vraagstelling in de enquête wellicht mee verantwoordelijk voor deze toename.

Arbeid

- ⇒ **Doel:** Een halvering van het aantal gezinnen waar niemand werkt.
- ⇒ **Resultaat:** Ten opzichte van de nulmeting is een zeer lichte daling opgetekend, maar een halvering is nog lang niet in zicht.

Het percentage volwassenen dat leeft in een gezin zonder inkomen uit betaald werk lag in 2011 met 8,6% slechts iets lager dan tijdens de nulmeting (9,2%). Bij de kinderen nam dit zelfs toe: 7,2% van de Vlaamse kinderen leefde in 2011 in een gezin waar niemand werkt (ten opzichte van 6% in 2009). We zien dat steeds dezelfde kansengroepen moeten opboksen tegen werkloosheid. Vooral jongeren en personen met een niet-EU-nationaliteit laten een hoge werkloosheidsgraad optekenen. Deze groepen zagen bovendien hun werkzaamheidsgraad dalen tijdens de voorbije jaren. De aanslepende economische crisis zal daar vooralsnog geen verbetering inbrengen, integendeel. Aangezien de jongerenwerkloosheid bovendien erg conjunctuurgevoelig is, vormen zij de kwetsbaarste slachtoffers van deze crisis.

Inkomen

- ⇒ **Doel:** Voor elk gezin, ongeacht de samenstelling, minstens een inkomen dat de Europese armoederisicodrempel bereikt.
- ⇒ **Resultaat:** Een aantal sociale minima blijven onder de armoedegrens, ondanks sporadische verhogingen.

We moeten de boodschap herhalen dat vele sociale minima en bijstandsuitkeringen niet boven de armoedegrens uitstijgen. Het leefloon voor een alleenstaande bijvoorbeeld schiet 200 euro te kort. Het armoederisico in Vlaanderen blijft rond hetzelfde peil schommelen, al ligt het momenteel met 9,8% op het laagste niveau sinds de nulmeting. Toch bevinden bepaalde groepen zich in een precare situatie, ondanks lichte verbeteringen doorheen de tijd.

Zo leeft ongeveer een vijfde van de eenoudergezinnen in armoede. Terwijl het armoederisicocijfer ondanks de crisis niet is gestegen, geldt dat wel voor het aantal personen dat aangeeft de eindjes maar moeilijk aan elkaar te kunnen knopen en voor het aantal personen dat geen grote onverwachte aankopen kan doen. Bovendien neemt ook het aantal dossiers collectieve schulden toe. Ook de kinderarmoede blijft de nodige beleidsaandacht vergen: 10,4% Vlaamse kinderen jonger dan 18 jaar leeft in armoede en 9,1% Belgische kinderen jonger dan 16 jaar moet minstens twee van veertien items uit een lijst van noodzakelijke goederen missen. De kinderbijslag en fiscale voordelen voor gezinnen met kinderen ten laste vormen een welkome aanvulling op het gezinsinkomen, maar volstaan niet om de kosten verbonden aan het hebben van kinderen te dekken. Het effect ervan op armoede blijft beperkt, zeker bij alleenstaande moeders. Bovendien erodeerde de kinderbijslag de voorbije jaren omdat hij niet gekoppeld is aan de evolutie van de welvaart.

Wonen

- ⇒ **Doel:** Een toename van het aantal goede en betaalbare huurwoningen met 150.000 eenheden, waarvan minstens de helft sociale woningen zijn.
- ⇒ **Resultaat:** Voor wat betreft de sociale woningen is momenteel 11% van het doel bereikt.

Tussen 2010 en 2011 nam het aantal sociale woningen met meer dan 3.800 toe, de grootste stijging in zes jaar tijd. Nochtans ligt het totaal van 8.637 gerealiseerde sociale woningen sinds 2006 nog ver af van het gestelde doel (75.000 woningen). De wachtlijst blijft dan ook lang. Huurders geven gemiddeld 26% van hun gezinsinkomen uit aan wonen, bijna een op drie ervaart de woonkosten dan ook als een zware last. Bovendien leeft vier op tien huurders in een woning van ontoereikende kwaliteit of met een gebrekkig comfort. Eigenaars scoren op al deze terreinen beter. Ook het toenemend aantal personen dat de energiefactuur niet meer kan betalen en daardoor een beroep moet doen op de distributienetbeheerder of een budgetmeter krijgt geplaatst, blijft problematisch. Het woonbeleid is voornamelijk gericht op eigenaarschap. Voornamelijk de federale fiscale maatregelen vloeien meer naar de hogere inkomensklassen. Het Vlaams woonbeleid is wel meer gericht op de lagere inkomensklassen. Niettemin vallen rijke huurders en arme eigenaars uit de boot.

Onderwijs

- ⇒ **Doel:** Een daling tot 3% van laaggeletterdheid en laaggecijferdheid bij jongeren, in alle onderwijsvormen en voor alle jongerengroepen.
- ⇒ **Resultaat:** De autochtone leerlingen scoren iets slechter. Bij de etnisch-culturele minderheidsleerlingen van de eerste en de tweede generatie zijn lichte verbeteringen opgetekend ten opzichte van de nulmeting, maar als we de resultaten onderling vergelijken, blijkt er nog een grote ongelijkheid tussen deze groep en de autochtone leerlingen.

Deze indicator werd bij gebrek aan nieuwe cijfers niet geüpdatet in deze Armoedebaarometer. Kijken we naar andere indicatoren op het vlak van onderwijsongelijkheid, dan zien we dat er weinig evolutie is: het percentage leerlingen dat ongekwalificeerd het onderwijs verlaat, blijft op ongeveer hetzelfde niveau als ten tijde van de nulmeting en ook de schoolse vertraging (twee of meer jaar achterstand) neemt niet af. Integendeel, de schoolse vertraging nam toe bij leerlingen in het gewoon lager onderwijs.

Samenleven

- ⇒ **Doel:** Mensen in armoede verbreden hun netwerken.
- ⇒ **Resultaat:** Het aandeel mensen onder de armoedegrens dat aangeeft buitenshuis deel te nemen aan sportieve recreatieve of artistieke activiteiten is de afgelopen jaren toegenomen, waardoor de kloof tussen hen en de rest van de samenleving verkleinde. Toch kunnen steeds minder mensen zich één week vakantie buitenshuis veroorloven: voor een op vijf Vlamingen blijft het bij dromen.

Zowel het percentage mensen dat nooit een museum, tentoonstelling of galerij bezoekt als het percentage dat deelneemt aan theater of toneel van een amateurgezelschap neemt toe. Deze evolutie zien we niet alleen bij de laaggeschoolden, maar ook bij de hooggeschoolden. Een gunstiger beeld zien we bij het zich kunnen veroorloven van internet: het percentage mensen dat hierin niet slaagt, daalt jaar na jaar. Ten slotte is een week vakantie buitenshuis ook voor kinderen steeds minder vanzelfsprekend: 21,7% woont in een gezin waar dit niet mogelijk is.

5. Een doorlichting van de beleidsinitiatieven

Het samenwerkingsverband Decenniumdoelen 2017 maakte opnieuw de balans op: hoe is de situatie voor mensen in armoede geëvolueerd? De cijfers uit het vorige hoofdstuk zijn duidelijk. Er is weinig vooruitgang. De Decenniumdoelen zijn nog lang niet in zicht.

Het samenwerkingsplatform werkt vanuit de visie dat echte vooruitgang in het armoedebeleid slechts kan gerealiseerd worden door structurele beleidsmaatregelen die vooral de maatschappelijk kwetsbare groepen ten goede komen. Dit moet gebeuren op alle niveaus.

De leden van de stuurgroep evalueerden het federale en Vlaamse beleid van het voorbije jaar...

5.1 Gezondheid

De verplichte federale ziekteverzekering is nog steeds het belangrijkste instrument om een betaalbare en toegankelijke gezondheidszorg voor iedereen te garanderen. Dat de verplichte ziekteverzekering de stijgende kosten van de gezondheidszorg kan blijven dragen, wordt de uitdaging van de toekomst.

Het aantal supplementaire initiatieven neemt toe om de betaalbaarheid voor de meest kwetsbare groepen te vrijwaren. De belangrijkste supplementaire beschermingsmechanismen zijn de Maximumfactuur en het recht op de verhoogde tegemoetkoming via het OMNIO-statuut. Op Vlaams niveau worden personen met zorgnoden financieel ondersteund door de zorgverzekering. Dat deze aanvullende bescherming nodig blijft, heeft te maken met de 'eigen bijdragen' of 'remgelden' van het gezondheidszorgsysteem. Voor mensen met vele zorgnoden en lage inkomens kan de ziektefactuur immers hoog oplopen.

Zowel op federaal als op Vlaams niveau zijn er ten opzichte van 2011 weinig ingrijpende nieuwe initiatieven te melden. Binnen de verplichte ziekteverzekering zijn er wel enkele verbeteringen aangebracht.

Het verband tussen de beleidsinitiatieven en de resultaten van de Armoedebaarometer is moeilijk aan te tonen. We weten wel dat er meer nodig is dan enkel een grotere toegankelijkheid van de ziekte- of zorgverzekering om de gezondheidsongelijkheid te laten afnemen.

5.1.1 De federale ziekteverzekering

In de cijfers van de Maximumfactuur is er ten opzichte van vorig jaar weinig veranderd. Zowel het aantal rechthebbenden (1.098.735 in 2010 en 1.117.978 in 2009) als het bedrag van de terugbetalingen (329 miljard euro in 2011 en 326 miljard euro in 2011) duiden op een grote stabiliteit.

Deze stabiliteit geldt ook voor het aantal personen met een recht op de verhoogde tegemoetkoming via het OMNIO-statuut. Moeilijker is om te bepalen hoeveel personen of gezinnen hier potentieel recht op hebben. Eerder werd aangenomen dat slechts 40% van de potentiële rechthebbenden effectief een beroep doen op het OMNIO-statuut. Dit is echter een hypothese. Ziektefondsen, vakbonden maar ook armenorganisaties spanden zich ondertussen bijzonder in om het OMNIO-statuut bekend te maken. Op 30 juni 2012 hadden 1.767.947 personen recht op de verhoogde tegemoetkoming. Decenniumdoelen 2017 blijft bij het voorstel om dit recht automatisch toe te kennen.

De federale overheid heeft initiatieven genomen die de betaalbaarheid van de gezondheidszorg verder behouden. Vanaf 1 april 2012 is er in de geneesmiddelensector voorzien dat de apotheker in het geval van een voorschrift op 'stofnaam', een geneesmiddel moet afleveren uit een groep van de 'goedkoopste medicamenten'. In de ziekenhuissector zijn vanaf 1 januari 2013 de ereloonsupplementen in de gemeenschappelijke en tweepersoonskamers afgeschaft. Deze ereloonoetlagen die niet werden meegerekend in de Maximumfactuur, vormden een zware en onterechte uitgave voor heel wat patiënten. Deze maatregel sluit aan bij de reeds eerdere afschaffing van de kamertoelagen voor een verblijf in tweepersoonskamers en voor dagopnames.

Ook de derdebetalersregeling voor de meest kwetsbare patiënten zal in de nabije toekomst verplicht worden. Vanaf 1 januari 2015 zal de verplichte derdebetalersregeling gelden voor alle rechthebbenden op de verhoogde tegemoetkoming en de chronisch zieken. Deze verzekerden zullen geen onkosten meer moeten voorschieten die hun ziekenfonds daarna terugbetaalt. Dat deze maatregel pas in 2015 van start gaat, heeft vooral te maken met de implementatie van de informatietoepassingen voor deze derdebetalersregeling.

Tot slot wordt binnen de ziekteverzekering gewerkt aan een specifiek statuut voor mensen met een chronische aandoening. Dit nieuwe statuut beoogt dat deze patiënten automatisch bepaalde rechten zullen genieten zodat ze hun gezondheidszorgkosten kunnen betalen. Het betreft het recht op de derdebetalersregeling, de Maximumfactuur voor chronisch zieken en de opname van enkele specifieke medicamenten.

In het licht van de huidige en aanhoudende budgettaire beperkingen en zware besparingen, blijft het een pluspunt dat in de ziekteverzekering nog geen maatregelen zijn genomen die de patiënt rechtstreeks raken. Op twee jaar tijd is er al ruim 2,8 miljard euro bespaard op de ziekteverzekering, of toch zo'n 10% van het budget. Nu er vanuit gaat dat er nog verder kan bespaard worden zonder in te boeten op de betaalbaarheid en op de kwaliteit van de zorg, is een roekeloze veronderstelling.

5.1.2 De Vlaamse maatregelen

De zorgverzekering blijft op Vlaams niveau de meest efficiënte bescherming voor zwaar zorgbehoevende personen. Ook hier wijzen de meest recente cijfers op een grote stabiliteit: in 2011 waren er 217.429 lopende dossiers (210.215 in 2010) en werd er in totaal 303 miljard euro uitgekeerd (290,5 miljard in 2010). De uitkeringen van de zorgverzekering komen vooral de laagste inkomensgroepen ten goede. Net zoals in 2010 ging bijna 59% van de erkende dossiers in 2011 naar personen met een recht op de verhoogde tegemoetkoming. Het aantal 'niet-betalers' van de verplichte bijdrage voor de zorgverzekering blijft een ernstig probleem. In 2012 waren er 15.811 niet-betalers, in 2013 16.167 (omwille van een andere registratie is een vergelijking met 2011 moeilijk te maken). Een systeem van rechtstreekse afhouding of bijdragevereffening zoals dit het geval is voor de federale sociale zekerheid, zou dit zeker verhelpen.

De Vlaamse Regering gaf op 29 maart 2013 haar principiële goedkeuring aan het besluit om de rechten in de zorgverzekering automatisch toe te kennen. Dit besluit maakt het mogelijk dat zorgkassen automatisch het recht op de Vlaamse zorgverzekering aan betrokkenen kunnen toekennen. Tot nu toe is dit automatisme enkel van toepassing op wie gebruik maakt van de thuiszorgdiensten. Niettemin is het een positieve maatregel.

Naast de structureel verankerde zorgverzekering wordt op Vlaams niveau de invoering van de Maximumfactuur in de Thuiszorg verder voorbereid (voorziene datum in 2014). De beslissing om dit

initiatief om begrotingsredenen uit te stellen is problematisch. De Maximumfactuur in de Thuiszorg is immers een van de belangrijkste maatregelen die de financiële toegankelijkheid in de zorg nog verder kan verbeteren.

In de sector van de Centra Geestelijke Gezondheidszorg (CGG) werd in 2013 beslist tot het invoeren van een uniforme patiëntenbijdrage. Vroeger hanteerden de CGG's verschillende tarieven, tot zelfs gratis zorg. Nu is bepaald dat de patiënt 11 euro betaalt; 4 euro voor patiënten met een verhoogde tegemoetkoming. Deze eenvormigheid biedt tariefzekerheid voor de patiënt. Toch lijken deze tarieven nog te hoog, zeker voor lage inkomensgroepen die net geen recht hebben op de verhoogde tegemoetkoming. Bovendien vallen deze 'eigen bijdragen of remgelden' buiten de bescherming van de federale Maximumfactuur. Voor wie langdurig geestelijke zorg nodig heeft, kan de factuur hoog oplopen. Dit vraagt een bijsturing.

5. 2. Arbeid

5.2.1 Degressiviteit van de werkloosheidsuitkering

De degressiviteit van de werkloosheidsuitkering (vanaf 1 november 2012) springt eruit als maatregel. Gedurende het eerste jaar werkloosheid blijft het beschermingsniveau stabiel. Wie langer werkloos is, valt na verloop van tijd terug op een minimum-uitkering. In plaats van 65% (de eerste drie maanden met een maximum van 1603,16 euro) tot 60% van het loon (de volgende negen maanden met maxima van 1479,92 euro tijdens de derde tot de zesde maand, tot 1379,30 euro tijdens de zesde tot de twaalfde maand) verminderen de uitkeringen geleidelijk naar 1112,54 euro per maand voor gezinshoofden, 934,44 euro voor alleenstaanden en 493,74 euro voor samenwonenden (uitgezonderd een aantal categorieën op wie de degressiviteit niet van toepassing is)⁶. Voor samenwonenden betekent de degressiviteit dat ze sneller aan het minimum geraken. Voor gezinshoofden en alleenstaanden is er een duidelijke verslechtering door de afschaffing van de minima.

Een aantal van de langdurige werklozen (gezinshoofden of alleenstaanden die een uitkering boven het minimum ontvingen) worden zo bijkomend in de armoede geduwd. De gezinssamenstelling is daarbij relevant: voornamelijk alleenstaande werklozen en eenoudergezinnen, die hun werkloosheidsuitkering niet kunnen aanvullen met een (eventueel) inkomen van een partner, vormen een kwetsbare groep. Op deze manier wil de overheid

⁶ Alle bedragen in dit hoofdstuk zijn de bedragen geldig op 1/4/2013, bron: www.rva.be

werklozen stimuleren om snel weer aan het werk te gaan. Dit discours past in het individuele schuldmodel. Wie niet snel genoeg aan de slag gaat, moet gesanctioneerd worden.

Het beleid ten aanzien van de werkloosheid is duidelijk meer sanctionerend en afradend geworden. Dit valt wel niet uit de werkloosheidscijfers op te maken. Met andere woorden, men zou kunnen veronderstellen dat het aantal langdurig werkzoekenden daalt, maar ook uit de meest recente cijfers kunnen we dit niet concluderen. Integendeel, de werkloosheidscijfers blijven stijgen, ook bij langdurige werklozen (+4,5% tussen maart 2012 en maart 2013).

5.2.2 Uitbreiding van de activeringsmaatregelen

Het activeringsbeleid wordt geïntensifieerd met zowel algemene maatregelen zoals Individuele Beroeps Opleiding (IBO) als specifiek doelgroepgerichte maatregelen.

We lichten de activeringsmaatregelen toe:

- de toename van het aantal IBO-plaatsen waarbij de werkzoekende gedurende de eerste maanden van tewerkstelling beschouwd wordt als werkloze in opleiding, waarna een contract van onbepaalde duur moet volgen;
- voor langdurig werkzoekenden met een gecombineerde problematiek en dus een grotere ondersteuningsnood is de curatieve Individuele Beroepsopleiding (C-IBO) ontwikkeld. Bij deze doelgroep kan de IBO aangepast worden op vlak van een geïntegreerd voortraject, een intensievere begeleiding, compensatie aan de werkgever voor de productiviteitspremie en een grotere flexibiliteit in de duurtijd. In 2012 worden 300 curatieve IBO's opgestart;
- sluitend maatpak voor alle werkzoekenden jonger dan 50 jaar. Concreet betekent de maatpak-aanpak dat de werkzoekende vanaf de dag van de inschrijving in een bemiddelingstraject wordt opgenomen;
- systematische begeleidingsaanpak voor alle oudere werkzoekenden tussen 50 en 58 jaar. Sinds 2012 worden nieuwe werkzoekenden tot 58 jaar verplicht bij de VDAB begeleid via aangepaste trajecten;
- W²-trajecten voor personen in armoede met aandacht voor de welzijnsproblematiek, worden decretaal ingebed.

Deze maatregelen die op het niveau van individuele werkzoekenden misschien een groot verschil uitmaken, vertalen zich niet in dalende cijfers van het aantal werkzoekenden in bepaalde categorieën

5.2.3 Jongeren hebben het moeilijk aan de start

Ook voor jongeren is de werkloosheidsreglementering meer sanctionerend en afradend geworden, niettegenstaande de werkloosheidscijfers bij de jongeren erg hoog zijn én blijven stijgen. 21,1% van de werkzoekenden in Vlaanderen is jonger dan 25 jaar. In maart 2013 werd een stijging van 13,5% genoteerd ten opzichte van maart 2012. Ook de recent gepubliceerde schoolverlatersenquête (gegevens 2011-2012) wijst op een weinig rooskleurige situatie: 11,7% van de schoolverlaters is één jaar later nog werkzoekende, 3,5% had in de loop van dat jaar helemaal geen werk.

De wachttijd voor schoolverlaters werd op 1 januari 2012 omgevormd tot een beroepsinschakelingstijd van 310 dagen zonder uitkeringen. Hierna kan de jongere gedurende maximaal 36 maanden aanspraak maken op een inschakelingsuitkering van 1084,20 euro voor gezinshoofden, voor alleenwonenden een bedrag van 484,12 euro (18-21 jaar) of 801,84 euro (> 21 jaar). Aangezien de berekening op 1 januari 2012 inging, zijn er vóór 1 januari 2015 geen jongeren die zonder uitkering vallen.

Omdat werkervaring voor de inzetbaarheid cruciaal is, worden allerhande instaptrajecten uitgewerkt om jongeren in te schakelen. Enkele specifieke trajecten zijn 'Wij!', 1275 werkinlevingstrajecten in de 13 centrumsteden voor jongeren die ongekwalificeerd uitstroomden uit het secundair onderwijs' en 'instapstages' voor jongeren met hoogstens een getuigschrift 1ste of 2de graad secundair onderwijs of 6de jaar BSO tijdens de laatste maanden van de beroepsinschakelingstijd.

Het gaat om vormen van werkplekieren die niet gelijkgeschakeld worden met arbeid (en dus ook op het vlak van sociale zekerheid geen bescherming bieden). De redenering hierbij is dat, door te remediëren aan het tekort aan werkervaring, de positie van deze jongeren op de arbeidsmarkt wordt verbeterd.

Het is te vroeg om deze maatregelen te evalueren, aangezien ze pas in de eerste maanden van 2013 van start zijn gegaan. Het zal nodig zijn om de jongeren die aan deze trajecten meewerken, goed op te volgen. Hebben ze nadien een volwaardige tewerkstelling kunnen vinden en wat is het effect op hun uitkeringen?

5.2.4 Beleid ten aanzien van kansengroepen op de arbeidsmarkt

Sinds 2002 wordt in Vlaanderen een specifiek en doelgroepgericht beleid gevoerd gericht op evenredige arbeidsdeelname van kansengroepen (EAD). Bedrijven en sectoren worden ondersteund om stappen te ondernemen die de positie van kansengroepen op de arbeidsmarkt verbeteren. Concreet gaat het over het stimuleren van de tewerkstellingskansen van personen met een arbeidshandicap, personen van vreemde origine, kortgeschoolden en ouderen.

Van in het begin zijn deze maatregelen eerder als een inspanningsverbintenis dan als een resultaatverbintenis opgevat. Met de diversiteitsplannen worden bedrijven vooral gestimuleerd om hun personeelsbeleid te professionaliseren en acties te ondernemen gericht op de instroom en retentie van kansengroepen. De voorbije jaren werden vooral inspanningen geleverd in de richting van oudere werknemers.

In 2013 wordt de focus van het EAD-beleid verder verruimd in functie van een loopbaanbeleid. Het gevaar is reëel dat de inspanningen voor de tewerkstelling van kansengroepen verder ondersneeuwen.

5.2.5 Maatregelen in de kinderopvang

Vandaag zijn er gemiddeld 38 kinderopvangplaatsen voor 100 kinderen jonger dan 3 jaar. Er is echter een grote regionale variatie en in de grootsteden is er een nijpend tekort. De voorbije jaren heeft de overheid de extra middelen voor kinderopvang hoofdzakelijk geïnvesteerd in het betaalbaar maken van de bestaande kinderopvangplaatsen: zelfstandige initiatieven worden gestimuleerd om inkomensgerelateerde plaatsen aan te bieden.

Deze Vlaamse Regering blijft ambitieus. In het kaderdecreet kinderopvang voor baby's en peuters dat in 2012 werd goedgekeurd, is de ambitie opgenomen om tegen 2015 50 plaatsen te hebben voor 100 kinderen en tegen 2020 het basisrecht op kinderopvang te realiseren door 100% van de behoeften in te vullen.

Eind 2012 waren er 50.250 plaatsen in erkende en gesubsidieerde initiatieven en 38.064 bij zelfstandige initiatieven (13.132 plaatsen waar ouders betalen in functie van hun inkomen). Wat opvalt is de terugval van het aantal plaatsen in de gesubsidieerde gezinsopvang, wat ook resulteert in een lager aantal gesubsidieerde plaatsen. De betaalbaarheid en toegankelijkheid van de kinderopvang blijft een aandachtspunt.

5.2.6 Automatische toekenning van rechten en derdebetalers

Een persoon die bij de VDAB is ingeschreven als werkzoekende, kan een terugbetaling krijgen van de uitgaven voor kinderopvang. Via een pilootproject wordt onderzocht om een 'derdebetalersregeling' uit te werken. Hierdoor moet de cursist zelf niet meer financieel tussenkomen voor de kinderopvang tijdens de opleiding. Verder heeft de werkzoekende die is ingeschreven bij de VDAB recht op een terugbetaling van de gemaakte studiekosten. De modaliteiten voor de terugbetaling van de studiekosten worden een vast punt in de nieuwe samenwerkingsovereenkomsten van de VDAB met de opleidingsinstellingen.

Werkzoekenden die een sollicitatiegesprek bij een werkgever hebben of aan een examen deelnemen, komen in aanmerking voor een goedkoop treinticket.

Bepaalde categorieën van cursisten bij de VDAB hebben recht op een stimulanspremie van 1 euro per gevolgd opleidingsuur. Voor de uitkeringsgerechtigde werkzoekende gebeurt de betaling van de stimulanspremie automatisch. Voor de andere categorieën (leefloners, personen met een handicap) moet de cursist een attest van het OCMW of de FOD Sociale Zekerheid bezorgen aan de VDAB. De VDAB zal in kaart brengen waarom mensen met een leefloon of handicap geen gebruik maken van deze premie.

In de gesubsidieerde voorzieningen kinderopvang (zoals de CKG-centra) worden de ouderbijdragen berekend op basis van het gezinsinkomen. Ouders dienen zelf hun inkomensgegevens (aanslagbiljet personenbelasting) aan te geven, zo niet wordt het maximumtarief voor kinderopvang aangerekend. In het najaar van 2013 zal door een automatische uitwisseling van inkomensgegevens met de FOD Financiën vermeden worden dat ouders door administratieve nalatigheden teveel voor hun kinderopvang betalen. Het betekent een belangrijke administratieve vereenvoudiging.

5.3 Inkomen

5.3.1 Verhoging van uitkeringen en bijstand

Het eerste decennium van deze eeuw verhoogden de minima in het sociale zekerheidsstelsel en het bijstandsstelsel (Goedemé e.a., 2012). Niet alle uitkeringen stegen echter in dezelfde mate: de inkomensgarantie voor ouderen (IGO), het minimum rustpensioen en de invaliditeitsuitkering voor zelfstandigen stegen het sterkst (met ongeveer 40%); het leefloon, het rustpensioen en de invaliditeitsuitkering voor werknemers stegen minder sterk (10-15%); de minima in de werkloosheidsverzekering gingen er het minst op vooruit (minder dan 10% mits uitzonderingen). De stijging van de minima situeerde

zich voornamelijk in de tweede helft van het decennium, deels te wijten aan het Generatiepact. Met dat instrument worden de sociale zekerheidsuitkeringen gekoppeld aan de gezondheidsindex om de evolutie van de welvaart te volgen en wordt er ruimte voorzien om ook de bijstandsbedragen aan de welvaart te koppelen (hoewel er voor deze laatste geen automatisch mechanisme bestaat) (Van Haarlem, Coene en Dierckx, 2012).

Ook in de huidige regeerperiode (2010-2014) nam de federale regering het engagement om 'te ijveren voor de welvaartsvastheid van de laagste uitkeringen, ook van het leefloon en van de met het leefloon gelijkgestelde sociale hulp'. Tegelijkertijd beperkten de welvaartsenveloppe (het budget voor de welvaartsaanpassing van de uitkeringen) voor 2013 en 2014 echter met 40% (Van Haarlem, Coene en Dierckx, 2012). Dit roept uiteraard meteen de vraag op of welvaartsvastheid hier überhaupt mee gerealiseerd kan worden?

In lijn met bovenstaand engagement ondertekenden de sociale partners eind maart 2013 verschillende cao's. Daarin wordt onder meer beslist dat zij die moeten rondkomen met een sociale uitkering (zoals zieken, invaliden, slachtoffers van een beroepsziekte of arbeidsongeval, werklozen), kunnen rekenen op een verhoging van hun inkomen. Enkele verbeteringen:

- de verhoging met 2% voor de meeste minima vanaf 1 september 2013 (1,25% voor pensioenen en voor regelmatige werknemers in de invaliditeit);
- de verhoging van het vakantiegeld voor invaliden;
- een verhoogde uitkering voor zwaar zorgbehoevende zieken en invaliden die van derden hulp moeten krijgen, wordt opgetrokken;
- vakantiegeld voor gepensioneerden stijgt met 5% in mei 2013 en met circa 8,6% vanaf mei 2014;
- voor deeltijdsen met inkomensgarantie-uitkering, wordt de periode van tewerkstelling geneutraliseerd voor zowel de degressiviteit als de stopzetting (na 3 jaar) van de inschakelingsuitkering.

Het akkoord bevat verder ook verbeteringen voor bijstandsgerechtigden. Het gaat onder meer om de verhoging (op 1 september 2013) van het leefloon, het gewaarborgd inkomen voor bejaarden, de Inkomensgarantie voor Ouderen en inkomensvervangende tegemoetkoming voor gehandicapten met 2%.

5.3.2 Armoedegrens

De stijging van de sociale uitkeringen en bijstandsregelingen is een stap in de goede richting en helpt in

de strijd tegen de armoede. Echter, of de sociale minima daardoor boven de armoedegrens uitstijgen, is ten eerste de vraag. De partners van de Decenniumdoelen 2017 blijven dan ook onderlijnen dat er op dit vlak meer inspanningen gedaan moeten worden. Samen met andere middenveldorganisaties dringen zij er al lang op aan om de uitkeringen te verhogen tot minimaal het niveau van de armoedegrens. Het Rekenhof berekende in 2008 dat er 1,25 miljard euro vereist is om enkele minima op te trekken tot de toen geldende armoedegrens. Als dit bedrag gespreid zou worden over tien jaar, dan zou men aan deze maatregel 125 miljoen euro besteden in het eerste jaar, jaarlijks te indexeren (Horemans, 2011). Stel dat een kortere termijn (5 jaar) wordt gehandhaafd om sneller resultaat te bereiken, dan is er jaarlijks 250 miljoen euro nodig. Vergelijken we dat met de uitgaven voor de sociale zekerheid in 2011, dan gaat het hier over een zeer klein bedrag (zie publicatie FOD Sociale Zekerheid, 'De sociale zekerheid in een oogopslag, Kerncijfers 2011').

Als het totaalbedrag (1,25 miljard euro) vergeleken wordt met het bedrag dat de Belgische staat sinds 2008 heeft geïnvesteerd om de financiële sector te ondersteunen ten tijde van de crisis, valt dit in het niet. De kapitaalinvesteringen in enkele financiële instellingen liep op tot 15,7 miljard euro (Het Rekenhof, 2011) op 15 november 2011. Daarbovenop had de staat nog voor 8,6 miljard euro geleend aan de financiële sector en waarborgen verleend voor 138 miljard euro. De staat ontvangt echter ook inkomsten op die bedragen (dividenden, terugbetalingen van leningen, ...). Netto gaat het om een staatsschuld van 15,9 miljard euro. De verhoging van de sociale minima zou slechts een twaalfde van dat bedrag uitmaken. Jammer genoeg, bestaat er echter geen politieke consensus om dit te verwezenlijken (Van Haarlem, Coene en Dierckx, 2012).

5.3.3 Zesde staatshervorming

In het kader van de zesde staatshervorming worden heel wat beleidsbevoegdheden overgeheveld naar de deelstaten. Vlaanderen wordt onder meer bevoegd voor de kinderbijlagen, de tegemoetkoming hulp aan bejaarden en de woonbonus (fiscale aftrek hypothecaire lening). Vlaanderen krijgt ook op fiscaal vlak een pak meer autonomie. Deze nieuwe bevoegdheden zullen een rechtstreekse impact hebben op het inkomen van de Vlaming: op het geld dat in zijn portemonnee en op zijn bankrekening terechtkomt. De integratie van deze nieuwe bevoegdheden in het Vlaams beleid vormt dan ook een grote opportuniteit om zij die het minder breed hebben in het 'rijke' Vlaanderen, een duwtje in de rug te geven. De partners van Decenniumdoelen 2017 zullen dit sterk bewaken.

5.4 Wonen

De Vlaamse woningmarkt is er één die vooral bestaat uit eigenaars. 77% van de gezinnen woont in een huis dat eigendom is van minstens één gezinslid. (EU-SILC). De sociale en private huurmarkt zijn met respectievelijk 8% en 15% een stuk kleiner. Hiermee scoren we internationaal gezien zeer hoog op eigenaarschap en erg laag op het percentage sociale woningen.

5.4.1 Eigenaarschap

Eigenaars worden sterk ondersteund door de verschillende overheden. Dit heeft geleid tot een sterke toename van het aantal eigenaars gedurende de voorbije decennia.

De fiscale stimulansen voor eigenaars (eerste woning) vanuit de federale overheid zullen in het kader van de zesde staatshervorming overgedragen worden naar de gewesten. De Vlaamse Woonraad schat dit op ongeveer 1,5 miljard euro voor het Vlaamse gewest in 2013.⁷ Daarbovenop wordt het eigenaarschap ook al langer door Vlaanderen ondersteund, voornamelijk door renovatiepremies. In 2011 werd hieraan 129.728.800 euro besteed door de Vlaamse overheid.⁸ Ook de vermindering van de registratierechten kost de overheid heel wat geld. Ten slotte stimuleert de overheid ook het eigenaarschap door sociale leningen en sociale koopwoningen en -kavels aan te bieden.

De overheidsmaatregelen op federaal en Vlaams niveau die het eigenaarschap stimuleren, zijn moeilijk meetbaar. Ook is het niet duidelijk in welke mate het eigenaarschap daardoor toegankelijker wordt voor sociaaleconomisch zwakkere groepen. Wel blijkt dat fiscale maatregelen zoals de woonbonus geen herverdelend effect hebben. De hoogste 40% inkomens ontvangen 67% van de uitgaven van de woonbonus, de laagste 40% van de inkomens slechts 15%.⁹ Andere premies zijn vaak moeilijk bereikbaar voor eigenaars uit lagere inkomensgroepen. Eigen bijdragen, voorfinanciering van werken of allerhande administratieve drempels zorgen ervoor dat deze laatste groepen minder een beroep doen op de verschillende premiestelsels. Enkel de sociale leningen en sociale koopwoningen bereiken eerder de lagere middenklasse. Voor mensen in armoede is het aankopen van een woning, ook binnen deze stelsels, erg moeilijk.

5.4.2 Huurmarkt

Volgens de Woonsurvey telde de private huurmarkt in 2005 466.856 woningen. Zowel de betaalbaarheid van de woningen als de kwaliteit ervan vormen een knelpunt voor mensen in armoede. De overheids-tussenkost in de private huurmarkt is in Vlaanderen minimaal. Er is het systeem van de installatiepremie (vroeger de huursubsidie) en de huurpremie. De installatiepremie wordt toegekend om een verhuis vanuit een onaangepaste woning naar een kwaliteitsvolle woning te stimuleren. Wie een erg laag inkomen heeft en verhuist naar een goede woning kan zo gedurende negen jaar een tegemoetkoming ontvangen om de meerkost op te vangen. De Vlaamse overheid besteedde hier 21.947.006 euro aan in 2011.

De in 2012 ingevoerde huurpremie geldt voor wie al meer dan 5 jaar op de wachtlijst voor een sociale huurwoning staat én een laag inkomen heeft. Deze premie wordt uitgekeerd tot er een geschikte sociale woning vrijkomt.

De overheidsmaatregelen op de huurmarkt zijn veel minder ingrijpend, hebben een veel kleinere doelgroep en een geringer budget dan de maatregelen om het eigenaarschap te stimuleren. Onder meer deze veel beperktere subsidies resulteren in een veel hogere woonquote.¹⁰ Voor de huurders is de mediaan woonquote 26%, terwijl dit voor de eigenaars 16% is. Private huurders besteden verhoudingsgewijs meer dan het dubbele aan hun woonkosten dan eigenaars.

De sociale huurmarkt telt 146.769 sociale huurwoningen. De beperkte stijging (vorig jaar 142.891) betekent dat het Decenniumdoel niet gehaald zal worden maar dat ook de doelstelling uit het grond- en pandendecreet van de Vlaamse overheid (43.000 extra sociale huurwoningen tegen 2023) heel ver weg lijkt.

Ondanks deze cijfers zijn er geen extra maatregelen genomen om de bouw van meer sociale huurwoningen te realiseren. Daarnaast staat ook het budget voor de renovatie van het bestaande patrimonium onder druk.

De sector van sociale verhuurkantoren (SVK's) groeit uit tot 5.750 woningen: een stijging van 8,6%.

⁷ Vlaamse Woonraad, *Advies over de regionalisering van de woonbonus, 2012, p.11.*

⁸ *Vrind 2012, p. 293.*

⁹ Vlaamse Woonraad, *Advies over de regionalisering van de woonbonus, 2012, p.9.*

¹⁰ *De woonquote is de verhouding tussen de totale woonuitgaven, na aftrek van eventuele tegemoetkomingen, tegenover het totale inkomen.*

5.4.3 Ongelijkheid op de woningmarkt vergroot

De ongelijkheid op de woonmarkt groeit. Bij de nulmeting van de Decenniumdoelen in 2008 bedroeg het verschil in woonquote tussen eigenaars en huurder nog 6% (22% tegenover 28%). Vandaag is dit tot 10% gestegen (16% tegenover 26%). Dit komt overeen met de bevindingen van Heylen en Winters (2012). Het Matteüseffect van de woonsubsidies zorgen onder andere voor een sterkere daling van de woonquote bij eigenaars.

De sociale huisvesting is een Vlaamse bevoegdheid. Lagere inkomens genieten wel van het beleid van de Vlaamse overheid: 40% van deze middelen komt bij de 20% laagste inkomens terecht. De correctie door de Vlaamse overheid is echter onvoldoende om de steun aan de sector van de eigenaars te compenseren.

De meest kwetsbare groep kan niet anders dan op de private huurmarkt een geschikte woning zoeken. De kostprijs gecombineerd met de kwaliteit van de woning, of net het gebrek eraan, zorgen ervoor dat de woonkosten veel te zwaar doorwegen. De maatregelen van de overheid om deze groep te beschermen zijn niet afdoende:

- de wachtlijsten voor sociale woningen nemen niet substantieel af en zullen ook in de komende jaren niet afnemen zonder extra woningen. Het absolute tekort aan sociale woningen wordt niet aangepakt. Het recent optrekken van de inkomensgrenzen zal zo goed als zeker een toename betekenen van de wachtlijsten;
- de huurpremie is slechts beschikbaar voor een zeer beperkte doelgroep. Het is onaanvaardbaar dat gezinnen gedurende vijf jaar moeten wachten om kans te maken op extra steun. Zo worden specifieke risicogroepen zoals eenoudergezinnen in de armoede geduwd door het gebrek aan huisvestingsbeleid.

5.4.4 Energiearmoede

De uitgaven voor energie hangen nauw samen met de woonsituatie. Een kwalitatief slechte woning zal leiden tot hogere energiekosten. Bovendien weegt de kost van energie sterker door op een laag dan op een hoog inkomen. Dat mensen uit het laagste inkomensdecil 15% van hun inkomen uitgeven aan energie is een hallucinant cijfer. Betalingsproblemen zijn het gevolg. Het aantal klanten bij de distributienetbeheerder (na dumping door een commerciële leverancier) is opgelopen tot meer dan 80.000 gezinnen voor elektriciteit en bijna 60.000 voor aardgas.

Energiearmoede neemt zo toe dat de beleidsmaatregelen ook voortdurend dienen aangepast te worden. Zo betalen niet-beschermde klanten die toch betalingsmoeilijkheden hebben een erg duur tarief bij de distributienetbeheerder. Zo worden ze vaak nog dieper in de schulden geduwd. Recent kondigde Minister Vande Lanotte aan om het tarief aan te passen tot net boven de gemiddelde prijs. Het nieuwe tarief zou op 1 juli 2013 in voege zijn.

Ook de budgetmeter aardgas blijft problematisch. Een minimumlevering voor aardgas, naar analogie met de minimumlevering bij een budgetmeter elektriciteit, is technisch niet mogelijk. Er is een systeem uitgewerkt waar OCMW 's toch kunnen zorgen voor een hoeveelheid gratis gas. Dit zorgt voor feitelijke afsluitingen waarbij gezinnen niet naar het OCMW durven of willen stappen of, in het slechtste geval, het OCMW niet meedoet aan de regeling en geen minimum voorziet.

5.4.5 Besluit

Zonder bijkomende maatregelen zal het Decenniumdoel rond wonen niet gehaald worden. Het is zelfs twijfelachtig of de overheid haar eigen doelstellingen zal kunnen halen, ook al zijn ze onvoldoende.

Het woonbeleid is in zijn geheel niet herverdelend en grote groepen vallen uit de boot. Aangezien de woonkosten zwaar doorwegen op het gezinsbudget, is dit een van de cruciale elementen in een doeltreffend armoedebestrijdingsbeleid. De komende periode verhuizen heel wat bevoegdheden rond wonen van het federale naar het gewestelijk niveau. Wanneer de gewesten geen keuzes maken om met de beperkte middelen herverdelend te werken, dan zal de woonsituatie van tienduizenden gezinnen precair blijven met bijhorende negatieve gevolgen voor hun inkomen, gezondheid, kinderen en kansen op de arbeidsmarkt.

5.5 Onderwijs

5.5.1 (On)geletterdheid

In 2013 zien we weinig verbetering in het onderwijs. Geletterdheid, in al zijn vormen, blijft een aandachtspunt voor de organisaties omdat dit essentieel is om volwaardig te kunnen participeren in een samenleving die steeds complexer wordt en meer en meer verschillende vormen van geletterdheid eist van mensen.

De Vlaamse Regering stelde een nieuw Strategisch Plan Geletterdheid op waarin acties staan om de geletterdheid van volwassenen te verbeteren en de ongeletterdheid van jongeren in het secundair onderwijs te verminderen.

We vrezen dat dit plan geen structureel en volledig antwoord biedt. Het onderwijs heeft grondige hervormingen nodig en meer gerichte investeringen in bepaalde onderwijsniveaus en -vormen.

5.5.2 Geen grondige hervormingen

De geplande grondige hervorming rond het zorgbeleid in scholen en het nieuw leerzorgkader ging niet door. Er worden enkel dringende maatregelen genomen. Het probleem van de grote sociale ongelijkheid -in de mate waarin kinderen de nodige zorg in en buiten scholen krijgen- is nog niet opgelost.

Na 10 jaar Gelijke Onderwijskansenbeleid is de conclusie dat er een hele reeks positieve processen op gang zijn gekomen in scholen maar dat de resultaten voor de leerlingen zelf niet gemeten kunnen worden. De doelstellingen waren ook gericht op die processen en niet op de daling van bepaalde cijfers. Decenniumdoelen vindt dat het Gelijke Onderwijskansenbeleid ook als doel mag hebben om de laaggeletterdheid in al zijn vormen te verminderen.

De Vlaamse Regering besliste om 12 pilotscholen grondig te laten volgen en te onderzoeken welke acties een verschil kunnen maken. Men gaat dus verder met het projectmatig werken.

De cijfers van het Ministerie van Onderwijs tonen aan dat de schoolse vertraging en het zittenblijven van kinderen niet daalt. In sommige steden en regio's neemt het dramatische proporties aan. De lokale overheden reageren met projecten. Het is goed dat er verantwoordelijkheid wordt opgenomen en er een sense of urgency komt. Zonder grondige hervormingen zal het niet voldoende zijn, vrezen we.

Wat wel duidelijk is, is dat de PISA-onderzoeken aantonen dat er een groep jongeren (13,4% van de 15-jarigen) te weinig geletterd is. We zien dat die jongeren vooral in het beroeps- en technisch onderwijs school lopen. Een specifiek project rond geletterdheid loopt niet meer. De onderwijsinspectie stelde in haar doorlichtingen vast dat secundaire scholen, vooral in centrumsteden, nog een grote weg af te leggen hebben als het gaat om het voeren van een taalbeleid.

Het is dus duidelijk dat er een hervorming van het secundair onderwijs nodig is. De Vlaamse regering is erin geslaagd om bijna een hele legislatuur hierover te bekvechten zonder dat er een ontwerpdecreet op de plank ligt.

Bovendien wordt een oplossing voor de toenemende schoolkosten in het secundair onderwijs steeds dringender, onder andere door het ICT-beleid van scholen.

5.5.3 Ongekwalficeerde uitstroom

Ongekwalficeerd het secundair onderwijs verlaten brengt risico's voor jongeren mee op vlak van laaggeletterdheid in al zijn vormen en het vergroot de kans op werkloosheid. We maken ons vooral zorgen over het toenemend aantal jongens in secundaire scholen dat zijn draai niet meer vindt.

De Europa 2020-strategie stelt de daling van de ongekwalficeerde uitstroom voorop. Er is echter een probleem met het gebruik van de EAK-cijfers die het probleem onderschatten. Het Vlaams gemiddelde zorgt er ook voor dat de dramatische situatie in bepaalde steden en regio's verdoken blijft.

Het is belangrijk om sterk in te zetten op de onderwijsloopbaanbegeleiding van jongeren. Het hangt op dit moment te veel van de goodwill van secundaire scholen af of jongeren een goede begeleiding krijgen. Een aangekondigd decreet over de leerlingenbegeleiding kwam er ook niet.

Het is mooi om te spreken van warme overdrachten van school naar VDAB. De begeleiding van ongekwalficeerde jongeren gebeurt echter door andere (externe) partners die niet altijd rekening houden met de situatie van de jongeren.

5.5.4 Tweede kans en levenslang leren

Hoewel de deelname van ongekwalficeerde jongeren aan het tweedekansonderwijs groeit, zien we dat de participatie aan andere vormen van levenslang leren zeer beperkt blijft. Het volwassenenonderwijs wordt jammer genoeg stiefmoederlijk behandeld en deelt in de klappen bij de besparingen. Het zou nuttiger zijn om na te gaan hoe men op een gerichte manier laaggeschoolden meer kan laten participeren om hierin dan voldoende te investeren.

In de Armoedebaarometer wordt in 2011 een daling van de participatie aan het levenslang leren genoteerd bij alle bevolkingsgroepen (maar het sterkst bij de hooggeschoolden). Niet toevallig valt deze tendens samen met de hervorming van het systeem van opleidingscheques, die werknemers financieel ondersteunen om inschrijvingsgeld te betalen. In plaats van de toegang voor de lager geschoolden te verbeteren zodat zij in dezelfde (hogere) mate zouden participeren als de hoger geschoolden, verlaagt de participatie van de laagste groep. Het blijft dus cruciaal om te blijven investeren in een goed aanbod voor volwassen lerenden, maar ook in instrumenten die ze ondersteunen in tijd (afwezigheid van het werk) en geld (kostprijs).

5.5.5 Onderwijskosten

Het onderwijs is een grondrecht dat voor elke jongere gegarandeerd moet worden. Aangezien kosteloos onderwijs een illusie blijkt, moeten schooltoelagen en studiebeurzen hier soelaas bieden. We betreuren het dat 2.800 gezinnen in het schooljaar 2011-2012 uitgesloten werden van een tegemoetkoming omdat de spelregels onderweg veranderd werden. Automatische toekenning is het enige antwoord!

5.6 Samenleven

Wat betreft vrijetijdsinitiatieven van mensen in armoede, lopen de volgende beleidslijnen reeds een aantal jaren.

5.6.1 Het participatiedecreet

Er is het participatiedecreet met daarin onder meer de werking van het Fonds Vrijtijdsparticipatie, van de lokale netwerken vrijetijdsparticipatie en van de participatieprojecten voor kansengroepen. Het participatiedecreet werd deze legislatuur geëvalueerd. De resultaten van deze evaluatie zijn nog niet duidelijk. Momenteel ligt een door drie kabinetten onderschreven tekst ter goedkeuring voor de regering. De algemene tendens is dat er geen grote veranderingen worden doorgevoerd. De belangrijkste criteria voor evaluatie waren participatie en transversaliteit, waardoor sommige maatregelen die slechts over één deeldomein gaan (sport, jeugd of cultuur) worden ondergebracht binnen de reguliere decreten.

Het Fonds Vrijtijdsparticipatie kreeg op haar vraag naar meer budget slechts een gedeeltelijk antwoord. De verwachting is dat er tijdens het werkjaar 2013 organisaties zullen moeten ontgoocheld worden op vlak van de terugbetaling van de vrijetijdsparticipaties van mensen in armoede.

Wat betreft de werking van de lokale netwerken vrijetijdsparticipatie zien we dat momenteel een vijftigtal gemeenten waaronder tal van steden, hebben ingetekend op de trekkingsrechten (middelen van de Vlaamse overheid waarop lokale besturen een beroep kunnen doen), waardoor het grootste deel van de middelen al wordt ingezet. Lokale netwerken vinden we vooral in de regio Antwerpen, Limburg heeft de minste. Door de evolutie van het proefproject UitPAS en de voorkeur voor regionale samenwerking, groeien de lokale netwerken meestal vanuit één gemeente. Daarna stappen de randgemeentes ermee in.

De werking van het Steunpunt Vakantieparticipatie kreeg deze legislatuur meer budget. Er wordt ook geëxperimenteerd met de 'Rap Op Stap-kantoren',

plaatsen waar personen een dag- of meerdaagse uitstap kunnen plannen en daarin begeleiding krijgen. Helaas is er geen budget voor deze kantoren voorzien, niettegenstaande de Vlaamse Regering daarvoor middelen vanuit sociale economie en toerisme wou vrijmaken. Dit initiatief sluit ook niet aan bij de ontwikkelingen van de UitPAS.

De federale middelen dienen vooral om de lokale vrijetijdsparticipatie te bevorderen, maar lokale besturen zetten de middelen meer en meer in voor (sociale)activering. Dit is een negatieve evolutie. Daarnaast blijft de vraag wat de gevolgen zullen zijn van de besparingen op federaal en lokaal niveau.

5.6.2 UitPAS

De grootste vernieuwende beleidslijn inzake participatie is het proefproject rond de UitPAS, een vrijetijdskaat voor iedereen. Dit initiatief is gegroeid uit de kansentas voor mensen in armoede. Deze algemene vrijetijdskaat met daarin een kansentastarief én met aandacht voor de toeleiding van mensen in armoede, was en blijft een duidelijke vraag vanuit de armoedeverenigingen. Op het terrein zijn de reacties op de werking van deze UitPAS positief. Ook het eerste statusrapport en de studie van het auditbureau KPMG zouden positief zijn.

De UitPAS is één van de 15 prioriteiten binnen het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding van de Vlaamse Regering. De minister voor Cultuur dient dit jaar te beslissen over de verdere uitwerking ervan.

Tot slot wijzen we op de serieuze besparingen tijdens deze legislatuur waarmee socio-culturele organisaties te maken hebben. Dit terwijl er net aan de basis meer middelen nodig zijn om mensen uit kansengroepen samen te brengen.

6. De indicatoren van de Armoedebaarometer (methodologie)

6.1 Opzet van de Armoedebaarometer

De Armoedebaarometer wordt jaarlijks opgevolgd. Bij de selectie van de indicatoren wordt rekening gehouden met de frequentie waarop de data voor een indicator beschikbaar zijn. Daardoor kunnen we tendensen en evoluties nauw opvolgen. Toch worden **niet alle indicatoren jaarlijks vernieuwd**.

Een groot deel van de indicatoren is afkomstig uit grootschalige enquêtes bij een representatief deel van de bevolking. De resultaten kunnen, binnen een zekere foutenmarge, naar de gehele bevolking veralgemeend worden. Hoe kleiner de steekproef, hoe groter de foutenmarge bij een veralgemening. Dit is belangrijk om in het achterhoofd te houden, zeker bij een selectie van subgroepen, zoals leeftijdscategorieën (kinderen) en geografische onderverdelingen (Vlaanderen). Het aantal Vlaamse kinderen (jonger dan 18) in de steekproef van de EU-SILC is klein. Bijgevolg moeten deze cijfers met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

Gegevens uit de EU-SILC-enquête (Survey on Income and Living Conditions), worden aangeleverd door de FOD Economie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI)¹¹. De gegevens zijn afkomstig van een jaarlijkse enquête bij een steekproef van de bevolking, waarbij ongeveer 6.000 gezinnen worden bevroegd. Binnen deze steekproef wijzigt jaarlijks een vierde van de respondenten. Zo kan het zijn dat het armoederisico een fractie daalt van het ene jaar op het andere, terwijl andere indicatoren duidelijk aantonen dat de armoede net gestegen is. Deze cijfers geven dus eerder tendensen en evoluties weer, die duidelijker worden naarmate men een langere tijdreeks kan vergelijken.

Bepaalde **kwetsbare bevolkingsgroepen** zijn niet of nauwelijks vertegenwoordigd in de gegevens voor de Armoedebaarometers. We denken hierbij niet alleen aan personen die in collectieve huishoudens¹² leven, mensen zonder papieren, daklozen en etnisch-culturele minderheden, maar ook aan (jonge) kinderen. Praktische, conceptuele en methodologische redenen liggen hieraan ten grondslag. Deze bevolkingsgroepen qua omvang en samenstelling in kaart brengen, blijft noodzakelijk en vergt verder onderzoek.

¹¹ Met dank aan Geneviève Geenens en Patrick Lusyne.

¹² Het gaat hier bijvoorbeeld over woonzorgcentra, kloosters, psychiatrische instellingen of strafinstellingen.

In wat volgt, bespreken we de indicatoren die we opnemen in de Armoedebaarometer. We maken daarbij een onderscheid naar primaire indicatoren die de problematiek op de diverse domeinen blootleggen en secundaire indicatoren die de primaire indicatoren ondersteunen en meer inzicht kunnen geven over de aard van de problematiek.

De eerste, overkoepelende indicator die aan bod komt, is een **multidimensionale indicator om armoede bij kinderen** te meten (de kansarmoede-index). Kind en Gezin berekent jaarlijks hoeveel procent kinderen in een kansarm gezin geboren wordt. Om schommelingen te vermijden, berekent men een gemiddelde van het huidige en de twee voorafgaande jaren. Volgens Kind en Gezin is een gezin kansarm als het zelf aangeeft zwak te staan op drie of meer van deze criteria: het maandinkomen van het gezin, de opleiding van de ouders, de ontwikkeling van de kinderen, de arbeidssituatie van de ouders, de huisvesting en de gezondheid.

6.2 Voorstelling van de indicatoren

6.2.1 Gezondheid

Armoede en een slechtere gezondheid beïnvloeden elkaar. Enerzijds zorgt een lagere sociaaleconomische status voor hogere gezondheidsrisico's zoals roken, slechtere huisvesting en ongezonde voeding. Anderzijds krijgen mensen met een slechtere gezondheid minder kans om een afdoend inkomen te verwerven en hebben ze hoge(re) medische uitgaven.

De subjectieve evaluatie van de eigen gezondheid is één van de klassieke indicatoren die de (on)gelijkheid inzake gezondheid tracht weer te geven. Indicator G1 bekijkt de **subjectieve gezondheid** zoals die ervaren wordt bij mensen boven en onder de armoedegrens. Informatie hierover is te vinden in de EU-SILC-enquête en de Gezondheidsenquête. Aangezien de Gezondheidsenquête slechts vierjaarlijks uitgevoerd wordt, gebruiken we de cijfers van de jaarlijkse EU-SILC. Bij deze indicator moeten we wel een kanttekening maken: mensen met een hogere opleiding of een hoog inkomen stellen, in vergelijking met mensen met een laag inkomen of opleiding, dikwijls hogere eisen vooraleer ze vinden dat ze zich 'in goede gezondheid' bevinden. De feitelijke verschillen zouden nog groter zijn dan de cijfers aangeven (Contoyannis & Jones, 2004).

Indicator G2 geeft het aantal **verwachte levensjaren in goede gezondheid** naar opleidingsniveau en geslacht op 25-jarige leeftijd. De verschillen in levensverwachting in goede gezondheid zijn een erg duidelijk signaal van de gezondheidsongelijkheid tussen arm en rijk. Zoals Knoops & van den Brakel (2010) aantoonde, is er een positief verband tussen de hoogte van het inkomen en het aantal verwachte

levensjaren in goede gezondheid. In de rapportering van het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid met betrekking tot de resultaten van de Gezondheidsenquête, wordt het onderwijsniveau in plaats van het inkomen als indicator voor sociale status gebruikt.

De **betaalbaarheid van de gezondheidszorg** is een belangrijke indicator om de ongelijke toegang tot de gezondheidszorg aan te tonen. Het percentage mensen dat gezondheidszorgen (dokter en tandarts) moet uitstellen omwille van financiële redenen (indicator G3), weerspiegelt de kloof tussen mensen boven en onder de armoedegrens. Deze indirecte indicator geeft een beeld van de hoogte van de gezondheidskosten voor de lagere inkomensgroepen. In 2011 wijzigde de vraagstelling in de enquête, wat de resultaten kan beïnvloeden. Momenteel is er geen systematische monitoring van de gezondheidskosten. Het Intermutualistisch Agentschap en het Federaal Kenniscentrum voor de Gezondheidszorg voeren sporadisch onderzoek uit.

→ *Kinderen*

De eerste indicator voor kinderen onderzoekt de **betaalbaarheid** van gezondheidszorg voor enkele gezinstypes. Indicator G1k geeft het percentage huishoudens weer die de gezondheidszorgen moeten uitstellen omwille van financiële redenen. We vergelijken het algemene cijfer met dat voor de eenoudergezinnen en dat voor een koppel met kinderen. Deze cijfers zijn afkomstig van de vierjaarlijkse Gezondheidsenquête, omdat de omvang van de steekproef van de EU-SILC te beperkt is voor deze specifieke analyse.

De tweede indicator (G2k) bekijkt de toegang tot kwaliteitsvol voedsel. **Kwaliteitsvolle voeding** ligt mee aan de basis van de ontwikkeling en de algemene gezondheid van een kind. De cijfers zijn afkomstig uit de Gezondheidsenquête.

De derde indicator (G3k) bekijkt de **foeto-infantiele sterfte**, het sterfterisico tijdens de geboorte of tijdens het eerste levensjaar. We vergelijken dit risico naargelang de opleiding en de herkomst van de moeder (gemeten als haar oorspronkelijke nationaliteit). Om uitspraken te kunnen doen over verschillende sterfterisico's, baseren we ons op de odds ratio. Een 'odds' of kansverhouding geeft de verhouding weer van de kans dat iets gebeurt tot de kans dat dit niet gebeurt. Een 'odds ratio' geeft de verhouding weer van de odds in twee groepen. Een voorbeeld kan dit helpen verduidelijken: in het jaar Y sterven 12 mannen van een groep van 1.000 mannen en 7 vrouwen van een groep van 1.000 vrouwen. Er overleven dus 988 mannen en 993 vrouwen. De odds dat mannen sterven, is 12/988, de odds dat vrouwen sterven is 7/993. De odds ratio

voor sterfte van mannen tegenover vrouwen is dan $(12/988)/(7/993) = 1,72$. Met andere woorden, de odds dat mannen sterven zijn 1,72 keer groter dan de odds dat vrouwen sterven. Mannen hebben dus een grotere sterftekans.

In de Armoedebaarometer vergelijken we de foeto-infantiele sterfte voor de verschillende groepen telkens met een referentiegroep. Bij 'opleiding' is de referentiegroep 'moeders met een universitair diploma'; bij 'nationaliteit van de moeder' bestaat de referentiegroep uit de Belgische moeders. De referentiegroep krijgt een odds ratio van 1. Sterfterisico's verschillen significant van de referentiegroep als de waarde 1 niet in het 95%-betrouwbaarheidsinterval ligt. We vermelden in de tekst of het al dan niet significante verschillen betreft.

6.2.2 Arbeid

Werk is een van de beschermende factoren tegen (financiële) armoede. Verschillende overheden zetten in op activering, om zoveel mogelijk mensen aan het werk te krijgen.

De eerste indicator bekijkt het percentage van de bevolking dat leeft in een **huishouden zonder inkomen uit betaald werk** (indicator A1). We maken een onderscheid naar kinderen (0-17 jaar) en volwassenen (18-59 jaar). Studenten tussen 18 en 24 jaar die leven in een huishouden met uitsluitend studenten tussen 18 en 24 jaar, worden niet meegeteld. Deze cijfers stammen uit de Enquête naar Arbeidskrachten (EAK), het Belgische onderdeel van de Europese Labor Force Survey.

Ongelijke kansen op de arbeidsmarkt zorgen voor een ongelijke spreiding van het armoederisico. Indicator A2 bespreekt de **werkloosheidsgraad** bij de bevolking van 15-64 jaar van verschillende kansengroepen (de werkloosheidsgraad naar opleidingsniveau wordt beschouwd voor de 25-64-jarigen). De gegevens komen uit de EAK-survey. In 2011 is er sprake van een trendbreuk in de data, omwille van een gewijzigde vraagstelling, waardoor de werkloosheidsgraad lager uitvalt. Laaggeschoold zijn diegenen met ten hoogste een diploma secundair onderwijs van de 2de graad, ouderen zijn de 50-64-jarigen, jongeren zijn de 15-24-jarigen. Niet-EU-burgers zijn personen met een nationaliteit van buiten de Europese Unie. Als werkloos worden beschouwd: de niet-werkenden die de afgelopen vier weken actief naar werk gezocht hebben en onmiddellijk beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt (binnen de twee weken een nieuwe job kunnen beginnen) plus de niet-werkenden die een job hebben gevonden die binnen de drie maanden begint.

Indicator A3 geeft het percentage **schoolverlaters** dat **na één jaar nog werk zoekt**, afkomstig uit de VDAB-databank¹⁴. Voor het bepalen van het aantal schoolverlaters van 2011 wordt de telling van het aantal leerlingen en studenten van 2011 vergeleken met deze van 2012. Wie in de telling van 2011 voorkomt, maar niet meer in deze van 2012, wordt als schoolverlater beschouwd. Van alle schoolverlaters wordt nagegaan wie 1 jaar later als werkzoekende staat ingeschreven bij de VDAB. Dit aantal wordt afgezet tegen het totaal aantal schoolverlaters.

De langdurige werklozen (indicator A4) meet het aandeel werklozen dat **langer dan een jaar werkloos** is, ten opzichte van het totaal aantal werklozen. Dit percentage is ook afkomstig uit de EAK-survey.

Dat een louter activeringsdiscours als armoedebestrijdingsmiddel niet voldoende is, kunnen we nagaan via het **armoederisico bij werkenden** (indicator A5). 'Werkende armen' komen vooral voor bij laagbetaalde jobs, in huishoudens met slechts één kostwinner en met verschillende afhankelijke gezinsleden, bij mensen met terugkerende werkloosheid of bij mensen die er niet in slagen een voltijdse job te vinden.

De overheid creëert jobs voor mensen die moeilijk een plaats vinden op de reguliere arbeidsmarkt. Als secundaire indicator verwijzen we daarom naar de **tewerkstelling in de sociale economie**. Een tweede secundaire indicator schetst de **werkzaamheidsgraad van kansengroepen**. Naast de werkloosheidsgraad geeft deze indicator immers ook inzicht in de kansen tot inclusie op de arbeidsmarkt. De werkzaamheidsgraad meet het aandeel werkenden in de totale actieve bevolking (15-64 jaar). Werkend zijn diegenen die tijdens de referentieweek minstens een uur betaalde arbeid verrichtten. Deze gegevens zijn afkomstig van de EAK-survey. Laaggeschoold zijn diegenen met ten hoogste een diploma secundair onderwijs van de 2de graad (we beschouwen hier de groep 25-64-jarigen in plaats van 15-64-jarigen), ouderen zijn de 50-64-jarigen, jongeren zijn de 15-24-jarigen. Niet-EU-burgers zijn personen met een nationaliteit van buiten de Europese Unie. In een derde secundaire indicator presenteren we enerzijds het **aandeel van enkele kansengroepen** (kortgeschoolden, etnisch-culturele minderheden, arbeidsgehandicapten, ouderen en jongeren) in de niet-werkende werkzoekenden en anderzijds het aandeel hiervan dat in de trajectwerking van de VDAB zit. De mate waarin de overheid via de VDAB de kansengroepen al dan niet oververtegenwoordigt in trajectbegeleiding, is een interessante indicator van de overheidsinspanningen.

→ Kinderen

Indicator A1k herhaalt het percentage kinderen dat leeft in een huishouden waar **niemand betaald werk** verricht.

Volgens een onderzoek van Aliaga (2005) heeft de aanwezigheid van kinderen vooral impact op de arbeidssituatie van de moeder en niet op deze van de vader. Uit een rapport van de Europese Commissie (2008) blijkt dat er een verband bestaat tussen de tewerkstelling van de moeder en het armoederisico van kinderen: hoe meer moeders in een land werken, hoe lager het armoederisico van kinderen. Indicator A2k duidt het percentage werkende moeders aan die een kind of een jongste kind hebben onder de 12 jaar. We vergelijken de moeders die samenwonen met een partner en zij die alleenstaand zijn.

Toegang tot betaalbare, **kwaliteitsvolle kinderopvang** vormt voor moeders een van de grootste hindernissen om (weer) aan het werk te gaan (Belgisch Voorzitterschap van de Europese Unie, 2010). Indicator A3k, op basis van de Gemeentelijke Kindrapporten van Kind en Gezin, duidt aan hoeveel plaatsen er in Vlaanderen per 100 kinderen zijn in de 'erkende' kinderopvang¹³. Kinderopvang heeft behalve het werkgelegenheidseffect (de economische functie) ook een pedagogische en sociale functie: het stimuleert de fysieke, psychische en sociale ontwikkeling van kinderen. Kinderopvang ondersteunt de integratie van kansengroepen: de (alleenstaande) ouder is in staat een opleiding te volgen, te solliciteren, andere ouders te leren kennen en/of even tot rust te komen (Vranken, 2010).

Uit onderzoek blijkt dat het verwerven van cognitieve competenties al start voor de schoolplichtige leeftijd (De Boyser, 2009) en dat de lagere socio-economische klassen minder gebruik maken van de kinderopvangvoorzieningen (Vranken, 2010). Indicator A4k levert bewijs voor die laatste stelling: deze toont het **gebruik van opvang** naargelang men al dan niet kansarm is.

6.2.3 Inkomen

De eerste indicator presenteert het armoederisico zoals het in de EU-SILC gemeten wordt: hoeveel procent van de bevolking leeft in een gezin met een equivalent beschikbaar inkomen dat lager ligt dan de armoededrempel van 60% van het nationaal mediaan equivalent inkomen? Het beschikbaar inkomen is het inkomen dat overblijft na aftrek van belastingen en sociale bijdragen, inclusief sociale uitkeringen. Het nationaal mediaan beschikbaar inkomen verkrijgt men door alle inkomens in België te rangschikken van laag naar hoog en het inkomen precies in het

midden van die rangschikking is de mediaan. Vanuit het principe dat gezinsleden kosten en bestedingen delen, rekent men het beschikbaar inkomen om naar een 'equivalent' beschikbaar inkomen. Elke bijkomende volwassene in een gezin wordt maar voor de helft meegerekend (factor 0,5), kinderen jonger dan 14 jaar krijgen factor 0,3. De inkomensgegevens in de SILC-golf van 2011 hebben betrekking op het jaar voorafgaand aan de bevraging (dus 2010). In 2010 bedroeg het mediaan beschikbaar inkomen in België 20.008 euro op jaarbasis. 60% daarvan is 12.005 euro, afgerond 1.000 euro per maand. De armoededrempel voor een alleenstaande is dus 1.000 euro per maand. Voor een gezin bestaande uit twee volwassenen en twee kinderen bedraagt de drempel 2.101 euro per maand (12.005 euro vermenigvuldigd met een factor 2,1 en gedeeld door 12). Indicator I1 geeft het percentage Vlamingen dat een inkomen heeft **onder de Belgische armoedegrens** en bekijkt het armoederisico voor bepaalde kansengroepen (alleenstaanden, eenoudergezinnen en personen ouder dan 65 jaar).

Het armoederisico zoals hierboven beschreven, wordt beperkt tot het inkomen. Als een huishouden één euro meer verdient dan deze arbitrair vastgelegde inkomensgrens wordt het als 'niet-arm' beschouwd. Om een ander beeld te krijgen, bekijken we indicator I2: het percentage personen dat aangeeft zeer moeilijk of **moeilijk de eindjes aan elkaar te kunnen knopen**. Dit is een subjectieve maat, gebaseerd op de mening van de respondenten. Deze cijfers liggen vaak hoger dan deze van het armoederisico.

Als aanvulling bekijken we indicator I3: het percentage van de bevolking dat zich geen grote **onverwachte aankoop** (> 900 euro) kan veroorloven. De hoogte van dit bedrag stijgt jaarlijks.

Te lage inkomsten en te hoge uitgaven leiden op termijn tot een problematische **schuldenlast** (indicator I4). Overmatige schuldenlast leidt vaak tot sociale uitsluiting op verschillende gebieden. Dit kan het gevolg zijn van life events zoals werkloosheid, ziekte of scheiding, maar ook van wanbeheer of overmatige consumptie (De Greef, 1992). We presenteren enerzijds het aantal dossiers collectieve schuldenregeling die geregistreerd staan bij de OCMW's, CAW's en intergemeentelijke diensten in Vlaanderen. Anderzijds bekijken we het aantal dossiers collectieve schuldenregeling die verlopen via een minnelijke regeling of via de gerechtelijke weg (welke geregistreerd worden door de Centrale voor Kredieten aan Particulieren).

De aanwezigheid van personen van buitenlandse herkomst in de steekproeven van surveys is meestal te beperkt om de resultaten te kunnen veralgemenen.

¹³ Zie: <http://www.kindengezin.be/img/GKR-beschrijving-tabellen.pdf>

In de eerste edities van de Armoedebaarometer namen we het resultaat op van het onderzoek van Van Robaeys e.a. (2007) die het armoederisico naar herkomst weergaf. In de Armoedebaarometer van 2012 maakten we gebruik van cijfers van een analyse uit het Jaarboek Armoede en Sociale Uitsluiting 2011 (Van Haarlem e.a., 2011). Die cijfers zijn een gemiddelde van de armoederisico's van verschillende groepen over drie jaar (2007, 2008 en 2009), om de betrouwbaarheid ervan te vergroten. Om personen van buitenlandse herkomst te identificeren, gebruikte de studie volgende definitie: 'de persoon heeft ofwel als eerste nationaliteit niet de Belgische, ofwel als tweede nationaliteit niet de Belgische, of de persoon is niet geboren in België'. Deze definitie leidde tot zeven groepen: Belgen, personen van Turkse herkomst, personen van Marokkaanse herkomst, personen van Zuid-Europese herkomst, personen van Oost-Europese herkomst, personen van Noordwest-Europese herkomst en personen van niet-Europese herkomst (alle landen buiten Europa, uitgezonderd Marokko).

Een tekortkoming bij het meten van het beschikbare inkomen is dat men niet weet hoelang mensen al onder de inkomensgrens leven. Een tijdelijk inkomenstekort vertaalt zich niet altijd onmiddellijk in een achteruitgang van de levensomstandigheden. Daarom is het noodzakelijk om in de Armoedebaarometer een indicator op te nemen met betrekking tot langdurige armoede (indicator I6). Deze indicator bekijkt het percentage personen dat zich gedurende het huidige jaar en de twee jaar die eraan vooraf gingen, onder de armoedegrens bevond.

Bij de secundaire indicatoren kozen we ervoor om de invloed van het beleid op het inkomen van de inwoners te illustreren. Dat kan aan de hand van de **minimumbedragen** van pensioenen, loon, werkloosheid, invaliditeit en via het leefloon en de inkomensgarantie voor ouderen.

→ **Kinderen**

De indicatoren voor kinderen zijn dezelfde als deze voor volwassenen. Indicator I1k geeft het **armoederisico** weer van kinderen jonger dan 18 jaar.

I2k belicht het percentage kinderen dat opgroeit in een huishouden dat aangeeft het moeilijk te hebben om financieel rond te komen.

Ook bekijken we het aantal kinderen dat leeft in een huishouden dat zich geen onverwachte **grote aankopen** (> 900 euro) kan veroorloven (indicator I3k).

Ten slotte bekijken we het percentage personen in **schuldbemiddeling** met kinderen ten laste. Dit cijfer, afkomstig van het Vlaams Centrum Schuldenlast, verschijnt tweejaarlijks.

Via de secundaire indicatoren presenteren we de impact van de kinderbijslag en de fiscale voordelen voor gezinnen met kinderen ten laste op de armoedecijfers. Het gaat om berekeningen voor België op basis van de SILC-survey 2008. De resultaten zijn afkomstig van Cantillon e.a. (2012) en van Van Lancker, Ghysels en Cantillon (2012). In de eerste set presenteren we de impact van (a) de kinderbijslag, (b) de fiscale voordelen en (c) de combinatie van beide systemen op het armoederisico van kinderen van 0 tot 17 jaar. In de tweede set vatten we samen welke impact de combinatie van kinderbijslag en fiscale voordelen heeft op (a) het armoederisico van alleenstaande moeders, (b) het armoederisico van werkende alleenstaande moeders en (c) het armoederisico van niet-werkende alleenstaande moeders.

6.2.4 Wonen

Indicator W1 biedt een zicht op het aantal **sociale huurwoningen** in Vlaanderen. Aan dit cijfer kunnen we aftoetsen in welke mate de overheid slaagt in haar eigen doelstelling om tegen 2020 43.000 extra sociale woningen te bouwen. Het aantal sociale huurwoningen is afkomstig van de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW), die op haar beurt de aantallen aangeleverd krijgt van de sociale huisvestingsmaatschappijen. Eventuele fouten worden tussentijds gecorrigeerd, waardoor verschillen kunnen optreden tussen deze en vroegere datasets.

Indicator W2 geeft het aantal **private huurwoningen** in Vlaanderen. Sinds de Woonsurvey in 2005 zijn er echter geen cijfers meer bekend over het aantal private huurwoningen. De afdeling Algemene Administratie van de Patrimoniumdocumentatie van de FOD Financiën plant in de toekomst een database met een overzicht van het aantal private huurwoningen in Vlaanderen, gebaseerd op de verplichte registratie van de huurcontracten. Dat maakt het mogelijk om in de toekomst de evolutie in het aantal private woningen op te volgen. Om een zicht te krijgen op wie in deze woningen woont, zal men bestaande administratieve bestanden aan elkaar koppelen.

Om de nood op de sociale woningmarkt weer te geven, presenteren we indicator W3: het totaal aantal (unieke) **kandidaat-huurders** die geregistreerd staan op de wachtlijst voor een sociale woning.

De woonquote (indicator W4) brengt de **betaalbaarheid van wonen** in kaart. Het geeft weer welk aandeel van het netto huishoudinkomen maandelijks aan wonen wordt uitgegeven. Uit onderzoek blijkt dat huishoudens met een laag inkomen een groter deel van hun inkomen aan huisvesting besteden, dan diegenen met een hoger inkomen. Deze wetmatigheid, de zogenaamde 'Wet

van Schwalbe', stelt dat hoe armer iemand is, hoe groter het relatieve gedeelte van zijn inkomen aan huisvesting wordt gependend (De Decker & Van Dam, 2005). Informatie over de woonquote is terug te vinden in de jaarlijkse Huishoudbudgetenquête en ook in de EU-SILC-enquête. Aangezien de Huishoudbudgetenquête te kampen heeft met een beperkte omvang en een grote uitval, verkiezen we de cijfers uit de EU-SILC-enquête. Voor de nulmeting van de Armoedebaarometer baseerden we ons op de resultaten van de Woonenquête 2005.

De betaalbaarheid van wonen kunnen we ook **subjectief** benaderen. Indicator W5 peilt naar de mate waarin de totale woonkosten al dan niet een zware last vormen. We maken een onderscheid naar eigenaars (zij die hun hypotheek hebben afbetaald, worden buiten beschouwing gelaten) en huurders.

Indicator W6 geeft de **betaalbaarheid van elektriciteit en aardgas** aan. Er wordt weergegeven hoeveel huishoudens in Vlaanderen klant zijn van de distributienetbeheerder voor elektriciteit en voor aardgas. Indien huishoudens na een herinneringsbrief en een ingebrekestelling hun factuur niet (kunnen) betalen, wordt het contract door de commerciële leverancier opgezegd. Als de klant bij geen andere commerciële leverancier terecht kan, wordt hij bediend door de distributienetbeheerder. Zo goed als alle klanten van distributienetbeheerders hadden dus betalingsproblemen met hun elektriciteits- en gasrekening. Voor niet-beschermde consumenten liggen de tarieven bij deze distributienetbeheerder vaak hoger dan bij reguliere leveranciers, om deze klanten aan te sporen de stap terug naar de commerciële markt zo snel als mogelijk te zetten (Huybrechs, 2011).

Indicator W7 geeft weer welk aandeel van de bevolking leeft in een **woning van ontoereikende kwaliteit** of met een **gebrek aan comfort**. Gebrek aan comfort is het niet beschikken over minstens één van de volgende zaken: bad/douche, toilet, centrale verwarming en warm stromend water. Ontoereikende kwaliteit is het hebben van minstens één van de volgende problemen: lekkend dak, vochtige muur of vloer, rottend raamwerk of te donker. De vraagstelling is in 2010 gewijzigd, wat de resultaten vanaf 2010 in vergelijking met de voorgaande jaren licht kan vertekenen.

Als eerste secundaire indicator nemen we de resultaten op van een onderzoek uit 2007 dat de situatie van 'klein wonen' in Vlaanderen onderzocht op basis van de Socio-Economische Enquête 2001 (Vanneste e.a., 2007). Met klein wonen wordt bedoeld op woningen met een oppervlakte kleiner dan 35 m².

Als tweede secundaire indicator verwijzen we naar het aantal **actieve budgetmeters** voor elektriciteit en aardgas. Ook deze wijzen op de toenemende betalingsproblemen op vlak van energie. Budgetmeters worden immers geplaatst wanneer een klant zijn energiefactuur ook bij de distributienetbeheerder niet kan betalen (zie hoger). De klant moet de kaart van de budgetmeter opladen in een OCMW-kantoor of in een klantenkantoor van de netbeheerder. Als het opgeladen bedrag verbruikt is, treedt het hulpkrediet in werking. Dit laat de afnemer toe om nog even onbeperkt energie te verbruiken en geeft hem zo de kans intussen zijn budgetmeterkaart opnieuw op te laden. Dit noodkrediet wordt verrekend aan de sociale maximumprijs (VREG, 2012).

Een derde secundaire indicator is afkomstig uit onderzoek van Heylen en Winters (2012). Deze geeft weer welk aandeel van de totale **subsidiepot** van Vlaamse en federale subsidies op vlak van wonen (sociale huisvesting, huursubsidie, sociale lening Vlaams Woningfonds, sociale lening VMSW, renovatiepremie, verbeteringspremie, aanpassingspremie, verlaging registratierechten, vermindering onroerende voorheffing, hypotheekaf trek en btw-verlaging voor renovatie) naar elk inkomensquintiel vloeit. Inkomensquintielen verdelen de bevolking in vijf gelijke groepen. Elk quintiel omvat 20% van alle Vlaamse gezinnen, waarbij de quintielen worden gerangschikt op basis van de hoogte van het inkomen. Het eerste quintiel bevat bijvoorbeeld de 20% laagste inkomens, het vijfde quintiel de 20% hoogste inkomens.

→ **Kinderen**

Volgens Barnes e.a. (2011) heeft slechte huisvesting een uitgesproken effect op het welzijn van een kind. Wonen is sterk verbonden met domeinen als gezondheid, participatie, werk en onderwijs. Kinderen hebben nood aan een veilige gezonde woning, waar ze spelend en lerend kunnen opgroeien.

De meeste indicatoren rond wonen gelden alleen voor volwassenen. Voor kinderen zijn we genoodzaakt ons te baseren op de EU-SILC. Als eerste indicator (W1k) beschouwen we het percentage kinderen jonger dan 18 jaar, dat woont in een **woning van ontoereikende kwaliteit** of met een **gebrek aan comfort**. Een gebrek aan comfort is het niet beschikken over minstens één van de volgende zaken: bad/douche, toilet, centrale verwarming of warm stromend water. Ontoereikende kwaliteit is het hebben van minstens één van de volgende problemen: een lekkend dak, vochtige muur of vloer, rottend raamwerk of te donker.

De tweede indicator (W2k) bekijkt de **leefomgeving** van het kind en gaat na hoeveel procent van de kinderen onder de 18 jaar één of meerdere gebreken ervaart in de woonomgeving. Gebreken zijn: lawaai van de burens of van de straat, vervuiling of andere hinder veroorzaakt door verkeer of industrie, vandalisme of criminaliteit in de buurt, afgelegen en niet goed bereikbaar met het openbaar vervoer en/of een weinig nette buurt.

Indicator W3k geeft het percentage kinderen onder de 18 jaar weer die leven in een gezin dat aangeeft dat de totale **woonkosten een zware last** vormen.

De vierde indicator (W4k) wordt gerapporteerd door Kind en Gezin en duidt het percentage **geboorten** aan in **gezinnen met een precair verblijfsstatuut** (geen definitief verblijfsstatuut, zoals mensen zonder papieren of asielzoekers). In 2011 wijzigde het door Kind en Gezin gebruikte registratiesysteem, waardoor de cijfers worden beïnvloed.

6.2.5 Onderwijs

Een goede opleiding is belangrijk om uit te armoede te blijven of te geraken. De sociaaleconomische status van personen wordt meestal afgeleid van hun onderwijsniveau. Regelmatig wordt aangetoond dat hogeropgeleiden in een betere gezondheid verkeren, makkelijker werk kunnen vinden en houden, een hoger inkomen genereren, zich betere huisvesting kunnen permitteren en meer participeren aan cultuur. Onderwijs is dan ook van fundamenteel belang om de cirkel van vaak intergenerationele armoede te doorbreken.

Vlaanderen neemt sinds 2000 deel aan het PISA-onderzoek (Program for International Student Assessment). Dit onderzoek meet onder andere de geletterdheid van 15-jarigen. In het algemeen scoort Vlaanderen zeer goed in dit onderzoek, maar de algemene score verbergt grote onderlinge verschillen tussen de leerlingen. Als indicator (O1) van de socio-economische verschillen inzake geletterdheid en wiskunde bekijken we de verschillen in scores van **leesvaardigheid en wiskunde** naargelang de herkomst van de leerlingen.

Indicator O2 brengt het percentage **ongekwalificeerde uitstroom** in het secundair onderwijs in kaart. De ongekwalificeerde uitstroom staat voor het aandeel jongeren tussen 18 en 24 jaar, dat ten hoogste een diploma van het lager secundair onderwijs behaald heeft en niet deelgenomen heeft aan een opleiding tijdens de referentieperiode van vier weken voorafgaand aan de bevraging (de Enquête naar Arbeidskrachten). De kansen van deze

jongeren op de arbeidsmarkt zijn beperkt: een groot deel van deze groep is één jaar na het beëindigen van de schoolloopbaan nog op zoek naar werk. Armoedebestrijding betekent dus ook het terugdringen van deze ongekwalificeerde uitstroom.

Ongekwalificeerd uitstromen is vaak een gevolg van het feit dat leerlingen **schoolse vertraging** oplopen. Twee of meer jaar achterstand in het secundair onderwijs oplopen, is vaak een aanduiding van een verkeerde oriëntatie en/of een gebrek aan motivatie. Als indicator O3 nemen we het aandeel leerlingen op dat minstens twee jaar schoolse achterstand heeft opgelopen. We bekijken dit voor zowel het lager onderwijs als het secundair onderwijs.

De deelname aan **levenslang leren** verhogen, was één van de doelen van de Europese Lissabonagenda. Op latere leeftijd kan men vaardigheden en competenties verhogen wanneer deze op het einde van de schoolloopbaan onvoldoende zijn. Indicator O4 bekijkt het percentage van de bevolking tussen 25 en 64 jaar dat deelneemt aan levenslang leren, gemeten als 'deelname aan een opleiding in het regulier onderwijs of buiten het regulier onderwijs, gedurende de referentieperiode van vier weken voorafgaand aan de bevraging (EAK)'. Hooggeschoolden nemen vaker deel aan levenslang leren. Toch bekijken we ook de cijfers voor de laaggeschoolden. Zo weten we in welke mate mensen de gevolgen van een opleiding die tekort schoot, nog (kunnen) corrigeren.

Als secundaire indicator bekijken we de **kostprijs van het secundair onderwijs**, zoals berekend in een studie van Poesen-Vandeputte en Bollens (2008). Door het feit dat de kostprijs van scholen onderling kan verschillen, blijft het risico bestaan dat sterke leerlingen samen zitten in elitescholen en zwakkere leerlingen verkommeren in 'gettoscholen' (Hirtt e.a., 2007).

Omdat kinderen veel tijd op school doorbrengen, is het belangrijk dat ze zich er goed voelen. Het **welbevinden** op school wordt door de OECD (2009) weergegeven door pestgedrag op school en subjectieve perceptie van de schoolbeleving. Deze secundaire indicatoren zijn afkomstig uit een internationale studie 'Health Behaviour in School-aged Children' (HBSC), uitgevoerd onder toezicht van de Wereldgezondheidsorganisatie.

6.2.6 Samenleven

De aard en kwaliteit van sociale netwerken kunnen positief of negatief inwerken op de fysieke en mentale gezondheid en hebben een impact op de

levensverwachting (Cattel, 2001). Uit analyse van de Gezondheidsenquête (De Boyser & Levecque, 2007) blijkt dat, in tegenstelling tot wat intuïtief wordt verondersteld, de sociale netwerken van personen in armoede niet kleiner zijn dan die van anderen. Ook de contactfrequentie ligt niet lager. Volgens De Boyser & Levecque (2007) zijn er wel duidelijke verschillen in de kwaliteit van de netwerken tussen personen onder of boven de inkomensarmoedegrens. Personen in armoede geven aan dat ze bij problemen minder op hulp van de familie of de omgeving kunnen rekenen.

Zowel actieve als passieve participatie aan cultuur, jeugdwerk en sport kunnen een bijdrage leveren aan de overlevingsstrategieën van kinderen en gezinnen (Dierckx, 2009). Via participatie aan het maatschappelijke leven wordt bijgedragen aan identiteitsbeleving, individuele ontplooiing, weerbaarheid, beweging en ontspanning. Als indicator bekijken we het percentage personen dat **buitenshuis deelneemt aan sportieve, recreatieve of artistieke activiteiten**. We rapporteren het verschil tussen personen met een inkomen onder en boven de armoedegrens (indicator S1). De gegevens zijn afkomstig uit de EU-SILC-enquête.

De mate waarin iemand deelneemt aan cultuur is sterk verbonden met het opleidingsniveau (Steunpunt Recreatief Vlaanderen, 2005). Hooggeschoolden nemen meer en vaker deel aan het publieke culturele leven dan lager opgeleiden. Dit geldt zowel voor de eerder elitaire kunstvormen als voor populaire cultuurvormen. Volgens dit onderzoek hangt de grootte van het sociale (vrijtijds)netwerk van mensen sterk samen met de mate van deelname aan het culturele leven.

Indicatoren S2 en S3 presenteren enerzijds de **verschillen in bezoek** aan een Belgisch museum, tentoonstelling of galerij en anderzijds verschillen in **participatie aan theater of toneelvoorstellingen** van een amateurgezelschap, naar opleidingsniveau. De vraagstelling is in 2010 gewijzigd, wat de resultaten vanaf 2010 in vergelijking met de voorgaande jaren kan vertekenen. Deze data zijn afkomstig van de jaarlijkse SCV ('Sociaal-culturele verschuivingen in Vlaanderen')-survey. Deze enquête polst naar de waarden, opvattingen en overtuigingen van Vlamingen met betrekking tot maatschappelijk en beleidsrelevante thema's.

Indicator S4 geeft het percentage personen weer dat zich thuis **geen internetverbinding** kan permitteren wegens financiële redenen. Dit cijfer is afkomstig uit de EU-SILC-survey, evenals de laatste indicator van het domein 'samenleven', het percentage personen dat zich **niet één week vakantie**, weg van thuis kan veroorloven (indicator S5).

Als secundaire indicatoren selecteerden we de middelen die besteed worden aan sociaal-artistieke projecten en het bereik van de acties van het Steunpunt Vakantieparticipatie.

→ **Kinderen**

Ook voor de kinderen (jonger dan 18 jaar) bekijken we welk percentage leeft in een gezin waar men zich **niet één week vakantie buitenshuis** kan veroorloven (indicator S1k).

Deelnemen aan culturele activiteiten is voor kinderen voordelig. Ze verwerven vaardigheden, bouwen zelfvertrouwen op, krijgen een gunstiger zelfbeeld, hebben meer respect voor culturele diversiteit en anticiperen beter op discriminatie (Belgisch Voorzitterschap van de Europese Unie, 2010). Heel wat jongeren en kinderen in armoede ondervinden verschillende drempels die hen ervan weerhouden om te participeren aan het verenigingsleven (Vlaanderen in Actie & Vlaams Netwerk van Verenigingen Waar Armen Het Woord Nemen, 2010). Er zijn praktische drempels (vervoer, openingsuren, de juiste kledij), kennisdrempels (computerkennis, gedragscodes, spelregels), psychologische drempels (angst, gebrek aan zelfvertrouwen, wantrouwen van de ouders), socio-culturele drempels (andere waarden en normen) en ook financiële drempels (inschrijvingsgeld, verzekeringsgeld, geld voor maaltijden of materialen).

We bekijken het percentage 14-18 jarigen die **actief lid** zijn van een sportvereniging (S2k) en van een (amateurs)kunstbeoefeningsvereniging (S3k) naar onderwijsniveau. Deze gegevens komen uit de JOP-monitor van het JeugdOnderzoeksplatform (JOP), een onderzoek waarin de leefwereld, levensomstandigheden en activiteiten van kinderen en jongeren periodiek in beeld gebracht worden. De tweede bevraging werd in het najaar van 2008 uitgevoerd. Op basis van deze JOP-monitor stelt men vast dat jongeren uit het algemeen secundair onderwijs meer participeren in verenigingen dan jongeren uit het technisch- en beroepsonderwijs (Elchardus & Herbots, 2010). Verschillen tussen laag- en hoogopgeleiden ontstaan dus al op jonge leeftijd (Vettenburg e.a., 2010).

Indicator S4k presenteert het aantal Belgische huishoudens met kinderen (jonger dan 18 jaar) ten laste, die zich geen internet kunnen veroorloven omdat de toegangskosten te hoog zijn. Deze gegevens zijn afkomstig van een jaarlijkse bevraging naar het ICT-gebruik van gezinnen en individuen door Eurostat.

De laatste indicator (S5k) bekijkt het percentage 14-18-jarigen dat **actief lid is van een jeugd- of jongerenbeweging** naar studierichting (zoals gemeten in de JOP-monitor). Zoals eerder in het rapport beschreven, blijken vooral jongeren uit de middenklasse lid te zijn van een jeugdbeweging. Kansarme of maatschappelijk kwetsbare jongeren komen in het aanbod niet of minder aan hun trekken.

7. Overzicht tabellen Armoedebarmeters

Algemene indicator domeinverschrijdend kinderarmoede

Het aandeel van de kinderen geboren in een kansarm gezin		BAROMETER 2011	BAROMETER 2012	BAROMETER 2013	BRON
		(2009) 8,2%	(2010) 8,6%	(2011) 9,7%	Kind en Gezin, Het kind in Vlaanderen

Tabel 1: Gezondheid

INDICATOR ALGEMEEN	NULMETING 2008	BAROMETER 2009	BAROMETER 2010	BAROMETER 2011	BAROMETER 2012	BAROMETER 2013	BRON
G1: Subjectief gezondheidsgevoel: % mensen dat de eigen gezondheid als slecht tot zeer slecht ervaart	(EU-SILC 2006) 4,4% 13,3%	(EU-SILC 2007) 4,2% 15,5%	(EU-SILC 2008) 5,0% 10,9%	(EU-SILC 2009) 5,7% 13,7%	(EU-SILC 2010) 5,8% 11,1%	(EU-SILC 2011) 6,3% 11,2%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
G2: Levensverwachting in goede gezondheid: Aantal jaren dat iemand naar verwachting nog gezond zal leven op de leeftijd van 25 jaar: Mannen • Lager onderwijs • Hoger onderwijs Vrouwen • Lager onderwijs • Hoger onderwijs	1997, België Mannen 32,6 jaar 43,5 jaar Vrouwen 34,7 jaar 44,7 jaar	Geen nieuwe cijfers	Geen nieuwe cijfers	Geen nieuwe cijfers	Mannen 36,7 jaar 46,3 jaar Vrouwen 36,3 jaar 47,1 jaar	Geen nieuwe cijfers	Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid (WIV)
G3: Betaalbaarheid: % personen dat gezondheidszorgen moet uitstellen om financiële redenen	(EU-SILC 2006) 0,4% 3,9%	(EU-SILC 2007) 0,8% 4,4%	(EU-SILC 2008) 0,8% 4,7%	(EU-SILC 2009) 1,0% 4,2%	(EU-SILC 2010) 1,5% 4,4%	(EU-SILC 2011) 2,0% 7,9%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
• Boven armoedegrens • Onder armoedegrens							

INDICATOR KINDEREN EN JONGEREN	BAROMETER 2011	BAROMETER 2012	HUIDIGE TOESTAND 2013	BRON
G1k: Betaalbaarheid: % huishoudens die gezondheidszorgen moeten uitstellen om financiële redenen <ul style="list-style-type: none"> • Algemeen • Eenoudergezin • Koppel met kinderen 	(2008) 13,6% 29,2% 11,2%	Geen nieuwe cijfers	Geen nieuwe cijfers	Gezondheidsenquête België
G2k: Toegang tot kwaliteitsvol voedsel met adequate voedingswaarde <ul style="list-style-type: none"> • % min 15-jarigen die dagelijks fruit/groenten eten • % min 15-jarigen die minstens eenmaal per week vis eten 	(2008) 69,9% / 84,7% 58,2%	Geen nieuwe cijfers	Geen nieuwe cijfers	Gezondheidsenquête België
G3k: Foeto-infantiele sterfte: het sterfterisico ¹ via Odd's ratio ² naargelang <i>De opleiding van de moeder</i> <ul style="list-style-type: none"> • Universiteit • Lager Secundair Onderwijs • Hoger Secundair Onderwijs <i>De nationaliteit van de moeder</i> <ul style="list-style-type: none"> • België • Andere EU-landen • Turkije • Marokko • Andere 	(2005-2006) 1% 1,94% 1,41% 1% 0,95% 0,95% 1,83% 1,50%	(2007-2008) 1% 1,81% 1,44% 1% 1,09% 1,19% 1,34% 1,65%	Geen nieuwe cijfers	Vlaams Agentschap Zorg en Gezondheid: cijfers geboorten, Vlaanderen

¹ Sterfte bij geboorte of in het eerste levensjaar.

² Een 'odds' of kansverhouding geeft de verhouding weer van de kans dat iets gebeurt tot de kans dat dit niet gebeurt. Een 'odds ratio' geeft de verhouding weer van de odds in twee groepen. Hier vergelijken we bijvoorbeeld de kans dat een baby sterft bij geboorte of tijdens het eerste levensjaar als de moeder een diploma lager secundair onderwijs heeft t.o.v. de kans dat dit niet gebeurt in deze groep. Deze verhouding vergelijken we met de kans dat een baby sterft bij geboorte of tijdens het eerste levensjaar in de referentiegroep (universitair geschoolde moeders) tegenover de kans dat dit niet gebeurt in de referentiegroep. Sterfterisico's verschillen significant van de referentiegroep als de waarde 1 niet in het betrouwbaarheidsinterval ligt (de odds ratio voor de referentiegroep is altijd 1). Als de bovengrens van het betrouwbaarheidsinterval rond de odds ratio kleiner is dan 1, betekent dit dat de kans op de gebeurtenis in deze groep kleiner is dan in de referentiegroep. Als de ondergrens van het betrouwbaarheidsinterval rond de odds ratio groter is dan 1, betekent dit dat de kans dat de gebeurtenis (sterfte van het kind) zich voordoet in deze groep, groter is dan in de referentiegroep. We geven geen betrouwbaarheidsintervallen in de cijfers mee, maar duiden in de tekst aan waar zich significante verschillen voordoen.

Tabel 2: Arbeid

INDICATOR ALGEMEEN	NULMETING 2008	BAROMETER 2009	BAROMETER 2010	BAROMETER 2011	BAROMETER 2012	HUIDIGE TOESTAND 2013	BRON
A1: % van de bevolking dat leeft in een huishouden zonder inkomen uit betaald werk: <ul style="list-style-type: none"> • Percentage kinderen • Percentage volwassenen 	6,5% 9,2%	5,7% 7,9%	5,9% 7,9%	6,0% 8,5%	5,9% 8,3%	7,2% 8,6%	ADSEI o.b.v. EAK
A2: Werkloosheidsgraad³ van kansengroepen: <ul style="list-style-type: none"> • Algemeen • Laaggeschoolden • Ouderen (50-64 jaar) • Jongeren (15-24 jaar) • Niet EU-burgers (<i>nationaliteit</i>) 	5,0% 7,5% 4,8% 12,5% 25,2%	4,4% 6,3% 4,0% 11,7% 21,4%	3,9% 6,0% 3,6% 10,5% 23,3%	5,0% 6,9% 3,9% 15,7% 21,6%	5,2% 8,0% 4,0% 15,6% 24,7%	4,3% 7,1% 3,4% 12,7% 19,9%	Steunpunt WSE o.b.v. EAK
A3: % schoolverlaters dat na één jaar nog naar werk zoekt	2004-2005 12,9%	2005-2006 10,9%	2006-2007 9,8%	2007-2008 12,0%	2007-2008 14,6%	2009-2010 11,7%	VDAB-studie Werkzoekende schoolverlaters in Vlaanderen
A4: Langdurige werkloosheidsgraad: aandeel langdurig werklozen in de totale werkloze bevolking	(2006) 42,2%	(2007) 37,5%	(2008) 36,7%	(2009) 30,4%	(2010) 37,0%	(2011) 36,5%	Steunpunt WSE o.b.v. EAK
A5: % werkenden onder de armoederisicogrens	(EU-SILC 2006) 3,8%	(EU-SILC 2007) 3,1%	(EU-SILC 2008) 3,9%	(EU-SILC 2009) 3,2%	(EU-SILC 2010) 3,5%	(EU-SILC 2011) 3,1%	ADSEI o.b.v. EU-SILC

SECUNDAIRE INDICATOREN

Tewerkstelling in sociale economie (31 december 2011):

Sociale werkplaatsen: 3.807 VTE⁵ doelgroep werknemers
 Beschutte werkplaatsen: 13.272 VTE doelgroep werknemers
 Invoegbedrijven: 970 VTE doelgroep werknemers
 Lokale diensteneconomie: 1.669 VTE doelgroep werknemers
 Arbeidszorg: 1.457 VTE doelgroep medewerkers

Werkzaamheidsgraad (2011):

Algemeen (15-64 jaar): 66,2%
 Laaggeschoolden: 52%
 Ouderen (50-64 jaar): 53,6%
 Jongeren (15-24 jaar): 29,4%
 Niet-EU-burgers: 43,6%

Aandeel kansengroepen in niet-werkende werkzoekenden/trajectbegeleiding⁷ (2011):

Korigeschoolden: 50,1%/45,2%
 Etnisch-culturele minderheden: 24,3%/28,2%
 Ouderen (>50jaar): 26,6%/7,0%
 Arbeidsgehandicapten: 14,3%/14,1%
 Jongeren: 21,1%/32,0%

³ Werklozen volgens de ILO-definitie zijn de niet-werkenden die de afgelopen vier weken actief naar werk gezocht hebben en onmiddellijk beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt, plus de niet-werkenden die een job gevonden hebben die binnen de drie maanden begint.

⁴ Bron: Jaarverslag Vlaams subsidieagentschap Werk en Sociale Economie 2011.

⁵ Voltijds equivalenten.

⁶ Bron: Steunpunt WSE o.b.v. EAK. De werkzaamheidsgraad (bij de bevolking van 15-64 jaar) meet het aandeel werkenden in de totale bevolking. De werkzaamheidsgraad naar opleidingsniveau wordt beschouwd voor de 25-64 jarigen.

⁷ Met betrekking tot trajectbegeleiding zijn alleen de 'getelde' trajecten opgenomen, dit zijn trajecten waarvoor reeds een opleiding of een gesprek is geregistreerd (Bron: VDAB).

INDICATOR KINDEREN EN JONGEREN	BAROMETER 2011	BAROMETER 2012	HUIDIGE TOESTAND 2013	BRON
A1k: % kinderen (<18 jaar) dat leeft in een huishouden zonder inkomen uit betaald werk	(2009) 6,0%	(2010) 5,9%	(2011) 7,2%	ADSEI o.b.v. EAK
A2k: % werkende moeders met een kind of jongste kind < 12 jaar <ul style="list-style-type: none"> • Samenwonend met partner • Alleenstaand 	(2009) 76,3% 65,5%	(2010) 80,0% 73,7%	(2011) 80,8% 74,4%	Kind en Gezin
A3k: Aantal plaatsen in kinderopvang per 100 kinderen: <ul style="list-style-type: none"> • Voorschoolse opvang • Buitenschoolse opvang 	(2009) 0-2 jaar 36,2% 3-11 jaar 5,3%	(2010) 0-2 jaar 37,0% 3-11 jaar 5,5%	(2011) 0-2 jaar 38,0% 3-11 jaar 5,5%	Gemeentelijke kindrapporten Kind en Gezin
A4k: Gebruik van kinderopvang: <ul style="list-style-type: none"> • Geen gebruik: kinderen in kansarm gezin/niet kansarm gezin • Beperkt gebruik: kinderen in kansarm gezin/niet kansarm gezin • Regelmatig gebruik: kinderen in kansarm gezin/niet-kansarm gezin 	(2009) 70,4% / 28,7% 8,7% / 5,6% 21,0% / 65,7%	Geen nieuwe cijfers	Geen nieuwe cijfers	Kind en Gezin, (Hedebouw & Peetermans, 2009)

Tabel 3: Inkomens

INDICATOR ALGEMEEN	NULMETING 2008	BAROMETER 2009	BAROMETER 2010	BAROMETER 2011	BAROMETER 2012	HUDIGE TOESTAND 2013	BRON
I1: Armoederisicopercentage na alle sociale overdrachten, pensioen inbegrepen <ul style="list-style-type: none"> • Algemeen • Alleenstaanden • Eenoudergezinnen • Ouderen (<65 jaar) 	(EU-SILC 2006) 11,4% 20,5% 23,8% 23,1%	(EU-SILC 2007) 10,9% 21,7% 27,6% 22,3%	(EU-SILC 2008) 10,0% 18,9% 28,5% 19,4%	(EU-SILC 2009) 10,1% 15,7% 22,3% 20,2%	(EU-SILC 2010) 10,4% 14,5% 24,2% 18,7%	(EU-SILC 2011) 9,8% 14,5% 22,2% 18,1%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
I2: Subjectieve armoede: het % personen dat aangeeft het moeilijk te hebben om rond te komen	(EU-SILC 2006) 11,7%	(EU-SILC 2007) 9,6%	(EU-SILC 2008) 14,8%	(EU-SILC 2009) 15,2%	(EU-SILC 2010) 14,1%	(EU-SILC 2011) 15,0%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
I3: % bevolking dat zich geen grote onverwachte aankoop (> € 900) kan veroorloven	(EU-SILC 2006) 11,8%	(EU-SILC 2007) 11,6%	(EU-SILC 2008) 13,6%	(EU-SILC 2009) 13,3%	(EU-SILC 2010) 14,9%	(EU-SILC 2011) 15,6%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
I4: Overmatige schuldenlast: het aantal collectieve schuldenregelingen <ul style="list-style-type: none"> • OCMW, CAW, intergemeentelijke diensten • Gerechtelijke dossiers (Vlaanderen) 	(2007) 5.736 31.543	(2008) 7.248 33.635	(2009) 8.436 37.274	(2010) 10.190 41.889	(2011) 10.278 45.879	(2012) Nog niet beschikbaar 45.175	Vlaams Centrum Schuldbeoordeling
I5: Armoedepercentage volgens regio van herkomst <ul style="list-style-type: none"> • Belg • Marokkaans • Turks • Zuid-Europees • Oost-Europees • Noordwest-Europees • Niet-Europees 	Geen cijfers	Geen cijfers	Geen cijfers	Geen cijfers	(EU-SILC 2009) 12% 54% 33% 22% 36% 18% 37%	Geen nieuwe cijfers	Van Haarlem A., Coene, J. & Lusyne, P. (2011)
I6: Persistent armoederisicopercentage: percentage personen dat zich het huidige en de voorbije twee jaar onder de armoederisicodrempel bevond	Geen cijfers	Geen cijfers	Geen cijfers	(EU-SILC 2009) 9,2%	Geen cijfers	Geen cijfers	ADSEI o.b.v. EU-SILC

SECUNDAIRE INDICATOREN	
<p>Bedrag minima voor loon, pensioen, invaliditeit, werkloosheid en leefloon⁸</p> <p>Minimumloon⁹</p> <p>Vanaf 21 jaar: €1.501,82</p> <p>Vanaf 21,5 jaar + 6 maanden anciënniteit: €1.541,67</p> <p>Vanaf 22 jaar + 12 maanden anciënniteit: €1.559,38</p> <p>Minimum werkloosheidsuitkering</p> <p>Samenwonende met gezinslast: €1.112,54</p> <p>Samenwonende: €700,44 (forfait van €493,74 na uitputting van het aantal maanden binnen degressief stelsel)</p> <p>Alleenwonende: €934,44</p>	<p>Leefloon</p> <p>Alleenstaande: €801,34</p> <p>Samenwonende: €534,23</p> <p>Samenwonende met een gezin te zijnen laste: €1.068,45</p> <p>Minimumpensioen¹⁰</p> <p>Rustpensioen gezinsbedrag: €1.386,4</p> <p>Rustpensioen alleenstaande: €1.109,47</p> <p>Inkomensgarantie voor ouderen (IGO)¹¹</p> <p>Gehuwde of samenwonende: €661,24</p> <p>Alleenstaande: €991,86</p>
<p>Minimum invaliditeitsuitkering</p> <p>Regelmatig werknemer met gezinslast: €1.386,32</p> <p>Regelmatig werknemer samenwonend: €951,34</p> <p>Regelmatig werknemer alleenstaand: €1.109,42</p> <p>Niet-regelmatig werknemer met gezinslast: €1.068,34</p> <p>Niet-regelmatig werknemer samenwonend: €801,32</p> <p>Niet-regelmatig werknemer alleenstaand: €801,32</p>	

INDICATOR KINDEREN EN JONGEREN	BAROMETER 2011	BAROMETER 2012	HUIDIGE TOESTAND 2013	BRON
A1k: Armoederisicopercentage bij kinderen < 18 jaar	(2009) 9,8%	(2010) 11,0%	(2011) 10,4%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
I2k: Subjectieve armoede: het % kinderen (< 18 jaar) dat leeft in een huishouden dat aangeeft het moeilijk te hebben om rond te komen	(2009) 18,6%	(2010) 14,8%	(2011) 17,3%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
I3k: % kinderen (<18 jaar) dat opgroeit in een huishouden dat zich geen grote onverwachte aankoop (> € 750) kan veroorloven	(2009) 20,2%	(2010) 19,7%	(2011) 21,5%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
I4k: % personen in schuldbemiddeling met kinderen ten laste	(2009) 39%	Geen cijfers	(2011) 37,8%	Vlaams Centrum Schuldbemiddeling

SECUNDAIRE INDICATOREN	
<p>Effect op armoede van kinderbijslag en fiscale voordelen voor gezinnen met kinderen ten laste (België, 2010)¹²</p> <p>Kinderarmoederisico indien er geen kinderbijslag en fiscale voordelen zouden zijn: 31,4%</p> <p>Armoedevermindering (in procentpunten) door kinderbijslag: -10,8%-punt</p> <p>Armoedevermindering (in procentpunten) door fiscale voordelen: -3,7%-punt</p> <p>Armoedevermindering (in procentpunten) door combinatie kinderbijslag + fiscale voordelen: -14,3%-punt</p> <p>Kinderarmoederisico ondanks het bestaan van kinderbijslag en fiscale voordelen: 17,1%</p>	<p>Effect op armoede van kinderbijslag en fiscale voordelen op het armoederisico van alleenstaande moeders (België, 2008, 2010)¹²</p> <p>Armoederisico alleenstaande moeders voor ontvangen kinderbijslag: 47,8%</p> <p>Armoederisico alleenstaande moeders na ontvangen kinderbijslag: 37%</p> <p>Reductie van het armoederisico: 22,5%</p> <p>Armoederisico alleenstaande werkende moeders voor ontvangen kinderbijslag: 32,3%</p> <p>Armoederisico alleenstaande werkende moeders na ontvangen kinderbijslag: 22,5%</p> <p>Reductie van het armoederisico: 30,4%</p> <p>Armoederisico alleenstaande niet-werkende moeders voor ontvangen kinderbijslag: 87%</p> <p>Armoederisico alleenstaande niet-werkende moeders na ontvangen kinderbijslag: 73,9%</p> <p>Reductie van het armoederisico: 15%</p>

⁸ Bedragen op 01/12/2012.

⁹ Het Gewaarborgd gemiddeld minimummaandinkomen is het minimumloon uit arbeid dat de werknemer in de privésector voor een gemiddelde maand aan een voltijdse werknemer die 21 jaar of ouder is, moet garanderen.

¹⁰ Het maandelijks minimumbedrag voor een rustpensioen voor een werknemer met een volledige loopbaan.

¹¹ De IGO is een bijstandsregeling die de overheid verstrekt aan ouderen die de pensioengerechtigde leeftijd van 65 jaar hebben bereikt en die door omstandigheden geen of geen volledige loopbaan hebben kunnen opbouwen.

¹² Bron: Cantillon e.a. (2012).

¹³ Bron: Van Lancker e.a. (2012).

Tabel 4: Wonen

INDICATOR ALGEMEEN	NULMETING 2008	BAROMETER 2009	BAROMETER 2010	BAROMETER 2011	BAROMETER 2012	HUIDIGE TOESTAND 2013	BRON
W1: Aantal sociale huurwoningen in Vlaanderen ¹⁴	(2006) 138.132	(2007) 138.481	(2008) 140.943	(2009) 142.338	(2010) 142.891	(2011) 146.769	Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW)
W2: Aantal private huurwoningen in Vlaanderen	(2005) 466.856	Geen nieuwe gegevens beschikbaar	Geen nieuwe gegevens beschikbaar	Geen nieuwe gegevens beschikbaar	Geen nieuwe gegevens beschikbaar	Geen nieuwe gegevens beschikbaar	Woonsurvey en Woonschouwing 2005
W3: Aantal personen op de wachtlijsten voor een sociale huurwoning	(2006) 91.418	(2007) 75.735	(2008) 95.331	(2009) 82.448	(2010) 95.953	(2011) 91.926	Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen (VMSW)
W4: Woonquote ¹⁵ • huurders • eigenaars ¹⁶	(EU-SILC 2006) 28% 22%	(EU-SILC 2007) 25% 23%	(EU-SILC 2008) 26% 18%	(EU-SILC 2009) 24% 15%	(EU-SILC 2010) 25% 15%	(EU-SILC 2011) 26% 16%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
W5: % bevolking dat aangeeft dat de totale woonkosten een zware last vormen • Eigenaars • Huurders	(EU-SILC 2006) 11,9% 28,3%	(EU-SILC 2007) 9,7% 20,9%	(EU-SILC 2008) 15,5% 33,2%	(EU-SILC 2009) 12,9% 30,1%	(EU-SILC 2010) 11,8% 25,1%	(EU-SILC 2011) 12,7% 29,7%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
W6: Aantal klanten sociale leverancier • Elektriciteit • Aardgas	(2006) 53.645 37.948	(2007) 52.170 36.127	(2008) 60.026 41.521	(2009) 72.978 50.721	(2010) 77.324 54.701	(2011) 82.012 58.858	VREG
W7: % bevolking dat leeft in een woning van ontoereikende kwaliteit of met een gebrek aan comfort ¹⁷ • Eigenaars • Huurders	(EU-SILC 2006) 24,3% 44,6%	(EU-SILC 2007) 22,3% 40,2%	(EU-SILC 2008) 21,7% 34,9%	(EU-SILC 2009) 23,5% 40,0%	(EU-SILC 2010) 24,4% 38,2%	(EU-SILC 2011) 27,7% 44,4%	ADSEI o.b.v. EU-SILC

SECUNDAIRE INDICATOREN

Aantal kleine woningen¹⁸ in Vlaanderen (2001): 170.000

Aantal actieve budgetmeters elektriciteit in Vlaanderen (toestand 31/12/2011): 43.999

Aantal actieve budgetmeters aardgas in Vlaanderen (31/12/2011): 24.220

Verdeling van de Vlaamse en federale subsidies gerelateerd aan wonen¹⁹ over de inkomensquintielen²⁰ (percentage van de totale subsidiekoek dat naar elk inkomensquintiel vloeit)²¹:

Quintiel 1: 20%

Quintiel 2: 17,1%

Quintiel 3: 15,6%

Quintiel 4: 23,7%

Quintiel 5: 23,9%

INDICATOR KINDEREN EN JONGEREN	BAROMETER 2011	BAROMETER 2012	HUIDIGE TOESTAND 2013	BRON
W1k: Percentage kinderen dat leeft in een woning van ontoereikende kwaliteit of met een gebrek aan comfort ²²	(2009) 25,4%	(2010) 26,1%	(2011) 29,4%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
W2k: Gebreken aan de woonomgeving: Kinderen (< 18 jaar) die een of meerdere gebreken ervaren in hun woonomgeving ²³	(2009) 28,9%	(2010) 26,4%	(2011) 28,0%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
W3k: % kinderen (<18 jaar) in een gezin dat aangeeft dat de totale woonkosten een zware last vormen	(2009) 22,3%	(2010) 18,5%	(2011) 20,4%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
W4k: % geboorten in gezinnen die verblijven in een precair verblijfsstatuut ²⁴	(2009) 0,6%	(2010) 0,7%	(2011) 1,4%	Kind en Gezin

¹⁴ Deze gegevens zijn afkomstig uit een datawarehouse die wordt opgemaakt op basis van gegevens die jaarlijks door de SHM's worden aangeleverd. Invoer in en extractie van gegevens uit databanken zijn onderhevig aan mogelijke fouten van menselijke en van technische aard. Dit houdt in dat deze gegevens nooit 100% correct zijn.

¹⁵ De woonquote is het aandeel van het netto huishoudinkomen dat maandelijks wordt uitgegeven aan de huurprijs zonder kosten (voor huurders) of aan de maandelijke afbetalingen voor hypothecaire leningen (voor eigenaars).

¹⁶ De eigenaars die hun hypothecaire lening al hebben afbetaald worden hier niet mee opgenomen.

¹⁷ Gebrek aan comfort wordt tot en met SILC 2009 gedefinieerd als het niet beschikken over minstens 1 van de volgende zaken: bad/douche, toilet, centrale verwarming en warm stromend water; ontoereikende kwaliteit wordt gedefinieerd als het hebben van minstens 1 van de volgende problemen: lekkend dak, vochtige muur of vloer, rottend raamwerk of te donker. Vanaf 2010 wordt de vraag opgesplitst in de enquête, waardoor er een nauwkeuriger beeld ontstaat.

¹⁸ Berekend op basis van de gegevens van de Socio-Economische Enquête 2001: klein wonen wordt gedefinieerd als woningen kleiner dan 35 m².

¹⁹ Volgende subsidies werden weerhouden: sociale huisvesting, huursubsidie, sociale lening Vlaams Woningfonds, sociale lening VMSW, renovatiepremie, verbeteringspremie, aanpassingspremie, verlaging registratierechten, vermindering onroerende voorheffing, hypotheekaf trek en BTW-verlaging voor renovatie.

²⁰ Elk quintiel omvat 20% van alle Vlaamse gezinnen, waarbij de quintielen worden gerangschikt op basis van de hoogte van het inkomen. Het eerste quintiel bevat de 20% laagste inkomens, terwijl het vijfde quintiel de 20% hoogste inkomens bevat.

²¹ Bron: Heylen en Winters, 2012.

²² Idem voetnoot 17.

²³ Lawaai van de buren of van de straat, vervuiling of andere hinder veroorzaakt door verkeer of industrie, vandalisme of criminaliteit in de buurt, afgelegen en niet goed bereikbaar met openbaar vervoer en/of een weinig nette buurt.

²⁴ Een precair verblijfsstatuut wordt gedefinieerd als het niet hebben van een definitief verblijfsstatuut zoals asielzoekers en mensen zonder papieren.

Tabel 5: Onderwijs

INDICATOR ARMOEDE	NULMETING 2008	BAROMETER 2009	BAROMETER 2010	BAROMETER 2011	BAROMETER 2012	HUIDGE TOESTAND 2013	BRON
O1: % 15-jarigen met getletterdheid niveau 1 of minder²⁵ ⇒ Gemiddelde scores leesvaardigheid/wiskunde ²⁶ <ul style="list-style-type: none"> • Autochtone leerlingen • Allochtone leerlingen²⁷ → Tweedegeratielerlingen → Eerstegeratielerlingen	(2006) 14,1%	Geen nieuwe cijfers	Geen nieuwe cijfers	(2009) 13,4%	Geen nieuwe cijfers	Geen nieuwe cijfers	PISA-onderzoek Vlaanderen
	530/551 421/467 431/456			526/545 450/461 463/483			
O2: % ongekwalificeerde uitstroom secundair onderwijs²⁸ <ul style="list-style-type: none"> • Algemeen • Man • Vrouw 	(2006) 10,0% 11,9% 8,1%	(2007) 9,3% 10,9% 7,6%	(2008) 8,6% 9,6% 7,5%	(2009) 8,6% 9,9% 7,2%	(2010) 9,6% 11,4% 7,7%	(2011)	Steunpunt WSE o.b.v. EAK
O3: % van de schoolbevolking met twee jaar of meer achterstand <ul style="list-style-type: none"> • Gewoon lager onderwijs • Gewoon secundair onderwijs 	(2006-2007) 1,51% 6,44%	(2007-2008) 1,53% 6,52%	(2008-2009) 1,59% 6,54%	(2009-2010) 1,64% 6,67%	(2010-2011) 1,71% 6,61%	(2011-2012)	Statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs,
O4: % bevolking dat deelneemt aan levenslang leren²⁹ <ul style="list-style-type: none"> • Hooggeschoold • Middengeschoold • Laaggeschoold 	(2006) 14,5% 7,3% 3,3%	(2007) 13,6% 6,6% 3,5%	(2008) 12,6% 6,6% 3,3%	(2009) 12,7% 5,8% 3,1%	(2010) 13,8% 6,5% 3,4%	(2011)	Steunpunt WSE o.b.v. EAK

SECUNDAIRE INDICATOREN
<p>Jaarlijkse studiekosten in het secundair onderwijs³⁰</p> <p>ASO: € 1.018 TSO: € 1.099 BSO: € 987 KSO: € 1.256</p> <p>Kwaliteit van het schoolleven (2005-2006)³¹.</p> <ul style="list-style-type: none"> • % kinderen van 11, 13 en 15 jaar die graag naar school gaan (België): 21,6% • % kinderen van 11, 13 en 15 jaar die gepest worden op school (België): 12,2%

²⁵ Leerlingen die niveau 1 halen op de leesvaardigheidsschaal kunnen enkel de meest eenvoudige leestaken oplossen. Ze kunnen expliciet geformuleerde informatie in een tekst lokaliseren, kunnen het hoofdthema van een tekst reconstrueren en kunnen een eenvoudig verband leggen naar algemene, alledaagse kennis.

²⁶ De scores voor zowel leesvaardigheid als voor wiskunde worden geëvalueerd aan de hand van een schaal met zes niveaus, waarvan 1 het laagste en 6 het hoogste. De puntenverdeling leesvaardigheid: niveau 1 = max.335 punten, 2=407p., 3=480p., 4=553p., 5=626p., 6=698p. Puntenverdeling wiskunde: niveau 1 = max.358 punten, 2=420p., 3=482p., 4=545p., 5=607p., 6=669p. Voor meer informatie zie http://www.oecd.org/document/53/0,3746,en_32252351_46584327_46584821_1_1_1_1,00.html

²⁷ Autochtone leerlingen zijn geboren in België en minstens één van beide ouders ook, eerste generatie leerlingen zijn niet in België geboren en beide ouders ook niet, tweede generatie leerlingen zijn geboren in België, maar beide ouders in een ander land.

²⁸ Wordt gedefinieerd als het aandeel van de totale bevolking tussen 18 en 24 jaar dat ISCED-niveau 2 (lager secundair onderwijs) of lager heeft bereikt en geen onderwijs of opleiding heeft gevolgd in de vier weken voor de Arbeidskrachtenenquête.

²⁹ Dit wordt gemeten door het percentage van de bevolking tussen 25 en 64 te nemen die deelgenomen hebben aan een opleiding of training gedurende de vier weken die voorafgingen aan de Arbeidskrachtenenquête.

³⁰ Bron: Poesen-Vandeputte & Bollens (2008) Studiekosten in het secundair onderwijs. Wat het aan ouders kost om schoolgaande kinderen te hebben.

³¹ Bron: Statistische databank Child Well-Being van OECD: <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CWB>

Tabel 6: Samenleven

INDICATOR ARMOEDE	NULMETING 2008	BAROMETER 2009	BAROMETER 2010	BAROMETER 2011	BAROMETER 2012	HUIDIGE TOESTAND 2013	BRON
S1: Deelname aan het verenigingsleven: % personen dat aangeeft buitenshuis deel te nemen aan sportieve, recreatieve of artistieke activiteiten: <ul style="list-style-type: none"> • Boven armoedegrens • Onder armoedegrens 	(EU-SILC 2006) 35,2% 20,0%	(EU-SILC 2007) 39,8% 26,8%	(EU-SILC 2008) 39,9% 22,8%	(EU-SILC 2009) 41,9% 26,9%	(EU-SILC 2010) 41,0% 27,7%	(EU-SILC 2011) 38,2% 26,5%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
S2: % personen dat aangeeft nooit een museum, tentoonstelling of galerij te bezoeken: <ul style="list-style-type: none"> • Lager Secundair • Universitair 	(2006) 58,0% 16,9%	(2007) 56,9% 22,1%	(2008) 63,3% 14,8%	(2009) 67,3% 25,0%	(2010) 66,8% 29,6%	(2011) 72,9% 37,2%	SCV-survey
S3: % personen dat aangeeft nooit te participeren aan theater of een toneelvoorstelling van een amateurgezelschap: <ul style="list-style-type: none"> • Lager Secundair • Universiteit 	(2006) 65,1% 50,0%	(2007) 64,9% 52,3%	(2008) 67% 55,2%	(2009) 72,3% 67,6%	(2010) 74,1% 64,1%	(2011) 79,6% 71,2%	SCV-survey
S4: % personen dat aangeeft zich geen internetverbinding te kunnen aanschaffen om financiële redenen	(EU-SILC 2006) 5,3%	(EU-SILC 2007) 5,3%	(EU-SILC 2008) 3,4%	(EU-SILC 2009) 3,6%	(EU-SILC 2010) 3,2%	(EU-SILC 2011) 2,8%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
S5: % personen dat zich niet één week vakantie buitenshuis kan veroorloven	(EU-SILC 2006) 14,5%	(EU-SILC 2007) 13,3%	(EU-SILC 2008) 17,8%	(EU-SILC 2009) 17,4%	(EU-SILC 2010) 18,2%	(EU-SILC 2011) 19,6%	ADSEI o.b.v. EU-SILC

SECUNDAIRE INDICATOREN

Begroting 2011 sociaal-artistieke projecten: €269.000

Bereik steunpunt vakantieparticipatie (2012):

Totaal aantal participanten: 104.931

Daguitstappen: 89.410

Individuele vakanties: 4.513

Groepsvakanties: 5.703

Georganiseerde vakanties: 5.305

INDICATOR KINDEREN EN JONGEREN	BAROMETER 2011	BAROMETER 2012	HUIDIGE TOESTAND 2013	BRON
S1k: % kinderen (< 18 jaar) die leven in een huishouden dat zich niet één week vakantie, buitenshuis kan veroorloven	(2009) 18,9%	(EU-SILC 2010) 19,4%	(EU-SILC 2011) 21,7%	ADSEI o.b.v. EU-SILC
S2k: % 14-18 jarigen die actief lid zijn van een sportvereniging <ul style="list-style-type: none"> • ASO • TSO • BSO 	(2008) 53,7% 45,7% 26,2%	Geen nieuwe cijfers	Geen nieuwe cijfers	Berekeningen van het jeugdonderzoeksplatform o.b.v. JOP-monitor 2
S3k: % 14-18 jarigen die actief lid zijn van een (amateur-)kunstbeoefening (dans, harmonie, straattheater, circuschool, toneel, jeugdkoor) <ul style="list-style-type: none"> • ASO • BSO • TSO 	(2008) 22,2% 14,3% 3,4%	Geen nieuwe cijfers	Geen nieuwe cijfers	Berekeningen van het jeugdonderzoeksplatform o.b.v. JOP-monitor 2
S4k: % personen met kinderen ten laste die thuis geen internet hebben omdat de kosten te hoog zijn	(2009) 5%	(2010) 5%	(2011) 4%	Eurostat, surveys on ICT België
S5K: % 14-18 jarigen die actief lid zijn van een jeugd- of jongerenbeweging <ul style="list-style-type: none"> • ASO • TSO • BSO 	(2008) 20,5% 13,2% 6,3%	Geen nieuwe cijfers	Geen nieuwe cijfers	Berekeningen van het jeugdonderzoeksplatform o.b.v. JOP-monitor 2

8. Bibliografie

- ALIAGA, C. (2005). Gender Gaps in the reconciliation between work and family life. In Eurostat (Ed.), *Statistics in Focus, Population and social conditions 4/2005*. Luxembourg: Eurostat.
- BARNES, M., BUTT, S., & TOMASZEWSKI, W. (2011). The Duration of Bad Housing and Children's Well-being in Britain. *Housing Studies*, 26(1), 155-176.
- BELGISCH VOORZITTERSCHAP VAN DE EUROPESE UNIE. (2010). Who Cares? Stappenplan voor een aanbeveling ter bestrijding van de kinderarmoede. Verslag van de Conferentie van het Belgische EU-Voorzitterschap: 2-3 september.
- CANTILLON, B., VAN LANCKER, W., GOEDEMÉ, T., VERBIST, G., & SALANAUSKAITE, L. (2012). Kinderbijslagen en armoede: kan de zesde staatshervorming het immobilisme doorbreken? *CSB Berichten*, november 2012.
- CATTEL, V. (2001). Poor people, poor places, and poor health: The mediating role of social networks and social capital. *Social Science and Medicine*, 52, 1501-1516.
- CONTOYANNIS, P., & JONES, A. M. (2004). Socio-economic status, health and lifestyle. *Journal of Health Economics*, 2004 (23), 965-995.
- DE BOYSER, K. (2009). Armoede en deprivatie tijdens de eerste levensjaren: ontbrekende schakel in het armoedeverhaal? In J. Vranken, G. Campaert, D. Dierckx & A. Van Haarlem (Eds.), *Arm Europa. Over armoede en armoedebestrijding op het Europese niveau*. Leuven: Acco.
- DE BOYSER, K., & LEVECQUE, K. (2007). Armoede en sociale gezondheid: een verhaal van povere netwerken? In J. Vranken, G. Campaert, K. De Boyser & D. Dierckx (Eds.), *Armoede en Sociale Uitsluiting, Jaarboek 2007* (pp. 167-178). Leuven/Voorburg: Acco.
- DE DECKER, P., & VAN DAM, R. (2005). De huisvestingsval, of wat huishoudens overhouden na het betalen van hun woonkosten. In P. De Decker, L. Goossens & I. Pannecoucke (Eds.), *Wonen aan de onderkant*. Antwerpen: Garant.
- DE GREEF, M. H. G. (1992). Het oplossen van problematische schulden. Een analyse van de invloed van hulpverlening, interorganisatorische samenwerking en huishoudkenmerken op de effectiviteit. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- DIERCKX, D. (2009). Atelier Solidariteit tegen Armoede en Sociale Uitsluiting. Workshop 3: Gezin, Onderwijs en Vrije Tijd (27.04.2009). Vlaanderen in Actie.
- ELCHARDUS, M., & HERBOTS, S. (2010). Participatie van Vlaamse jongeren aan het verenigingsleven. In N. Vettenburg, J. Deklerck & J. Siongers (Eds.), *Jongeren in cijfers en letters*. Leuven: Acco.
- EUROPEAN COMMISSION. (2008). Child Poverty and Well-Being in the EU. Current Status and Way Forward.
- FOD ECONOMIE, ALGEMENE DIRECTIE STATISTIEK EN ECONOMISCHE INFORMATIE (ADSEI) (2013). Statistieken, via <http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/>.
- GOEDEMÉ, T., DE VIL, G., VAN MECHELEN, N., FASQUELLE, N., & BOGAERTS, K. (2012). Hoogte en adequaatheid van de Belgische sociale minima in de periode 2000-2011. In J. Vranken, W. Lahaye, A. Geerts & C. Coppée (Eds.), *Armoede in België. Jaarboek 2012*. Leuven/Den Haag: Acco.
- HERREMANS, W., VANDERBIESEN, W., & SOURBRON, M. (2010). Kansengroepen op een arbeidsmarkt in crisis. In J. Vranken, S. De Blust, D. Dierckx & A. Van Haarlem (Eds.), *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2010*. Leuven/Den Haag: Acco.
- HET REKENHOF. (2011). Hoofdstuk 2. Impact van de steunmaatregelen in het kader van de financiële crisis en om de financiële stabiliteit van de eurozone te vrijwaren. In H. Rekenhof (Ed.), *168e Boek van het Rekenhof*.
- HEYLEN, V., (2012). Behoefte aan sociale koopwoningen en sociale kavels in Vlaanderen, Leuven: Steunpunt Wonen.
- HEYLEN, K., WINTERS, S. (2012). De verdeling van de subsidies op vlak van wonen in Vlaanderen, Heverlee: Steunpunt Ruimte en Wonen.
- HIRTT, N., NICAISE, I., & DE ZUTTER, D. (2007). De school van ongelijkheid. Berchem: EPO.
- HOREMANS, L. (31 oktober 2011), zie http://www.samenlevingsopbouw.be/site/images/PDF/111101_reactie_de_stand_aard_ivm_armoede_bannen_onbetaalbaar_ludo_horemans.pdf

- HUYBRECHS, F. (2011). Energiearmoede in Vlaanderen: problematiek en beleid belicht. In D. Dierckx, J. Vranken, J. Coene & A. Van Haarlem (Eds.), *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2011*. Leuven/Den Haag: Acco.
- HUYBRECHS, F., MEYER, S., VRANKEN, J., & DIERCKX, D. (2011). Energiearmoede in België. Antwerpen: OASes.
- KIND EN GEZIN. (2011). *Het Kind in Vlaanderen*. Brussel.
- KNOOPS, K., & VAN DEN BRAKEL, M. (2010). Rijke mensen leven lang en gezond. Inkomensgerelateerde verschillen in de gezonde levensverwachting. *TSG*, 88(1).
- OECD (2009). StatExtracts Child Well-Being, via <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CWB>.
- POESEN-VANDEPUTTE EN BOLLENS (2008). Studiekosten in het secundair onderwijs. Wat het aan ouders kost om schoolgaande kinderen te hebben, Leuven: HIVA, KULeuven..
- STEUNPUNT RE-CREATIEF VLAANDEREN. (2005). Cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004. Eerste analyse van de survey: belangwekkende cijfers en conclusies. Gent: Steunpunt Re-creatief Vlaanderen.
- UNICEF INNOCENTI RESEARCH CENTRE (2012). Measuring Child Poverty: New league tables of child poverty in the world's rich countries, *Innocenti Report Card 10*, UNICEF Innocenti Research Centre, Florence.
- VANDERBIESEN, W. (2012). Arbeidsmarkt geeft terrein prijs, *WSE Arbeidsmarktflits*, 21 december 2012.
- VAN HAARLEM, A., COENE, J., & LUSYNE, P. (2011). De superdiversiteit van armoede en sociale uitsluiting. In D. Dierckx, J. Vranken, J. Coene & A. Van Haarlem (Eds.), *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2011*. Leuven/Den Haag: Acco.
- VAN HAARLEM, A., COENE, J., & DIERCKX, D. (2012). *Rapport Armoedebaarometer 2012*. In opdracht van de Decenniumdoelen 2017.
- VAN LANCKER, W., GHYSELS, J., CANTILLON, B. (2012). De impact van kinderbijlagen op het armoederisico van alleenstaande moeders: België in vergelijkend perspectief, *CSB Berichten*, november 2012.
- VAN LANDEGHEM, G., VAN DAMME, J. (2012). Vroege schoolverlaters in Vlaanderen, In: Dierckx, D., Oosterlyncx, S., Coene, J., Van Haarlem, A. (2012). *Armoede en Sociale Uitsluiting, Jaarboek 2012*, Leuven/Den Haag: Acco.
- VANNESTE, D., THOMAS, I., GOOSSENS, L., DE DECKER, P., LAUREYS, J., LAUREYSSEN, I., E.A. (2007). *Woning en woonomgeving in België*, Gent: Academia Press.
- VAN ROBAEYS, B., VRANKEN, J., PERRIN, N., & MARTINIELLO, M. (2007). *De kleur van armoede. Armoede bij personen van buitenlandse herkomst*, Leuven/Leusden: Acco.
- VETTENBURG, N., DECLERCK, J., & SIONGERS, J. (2010). Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit de JOP-monitor 2, Leuven: Acco.
- VDAB (2013). Arvastat, via <http://arvastat.vdab.be/arvastat/index.html>.
- VDAB Studiedienst (2011). *Kansengroepen in Kaart. Jongeren op de Vlaamse arbeidsmarkt. Laaggeschoolde jongeren in nood*, Brussel: F. Leroy.
- VDAB Studiedienst (2010). *Kansengroepen in Kaart. 50-plussers op de Vlaamse arbeidsmarkt*, Brussel: F. Leroy.
- VDAB Studiedienst, 26e studie schoolverlaters 2011-2012; www.vdab.be
- VDAB Studiedienst (2013). *Werkzoekende schoolverlaters in Vlaanderen. Geef je opleiding een stem. 26ste studie 2011-2012*, Brussel: F. Leroy
- Vlaanderen in Actie, & Vlaams Netwerk van Verenigingen Waar Armen Het Woord Nemen (2010). *Standpuntenpakket 'Strijd tegen armoede bij kinderen'*.
- VRANKEN, J. (2010). Kinderarmoede, In D. Dierckx, N. Van Herck & J. Vranken (Eds.), *Armoede in België*, Leuven: Acco.
- VREG (2012). *Statistieken 2011 met betrekking tot huishoudelijke afnemers in het kader van de besluiten op de sociale openbare dienst verplichtingen*, Brussel: VREG.

Colofon

Onderzoek: Jill Coene, An Van Haarlem, prof. dr. Danielle Dierckx

Redactie: Decenniumdoelen 2017

Productie: Verbal Vision vzw

Datum: mei 2013

Prijs: gratis

V.U.: Anny Vermeersch, Huidevettersstraat 165, 1000 Brussel

Te verkrijgen bij Decenniumdoelen 2017 of vrij te downloaden via www.decenniumdoelen.be

Deze uitgave kwam tot stand met de steun van Stichting P&V.

De Groep P&V Verzekeringen, die is ontstaan uit de coöperatieve beweging, richt in het jaar 2000 de Stichting P&V op en is er de hoofdsponsor van. De Stichting werkt in totale onafhankelijkheid en heeft zich tot taak gesteld de sociale uitsluiting van de jongeren te bestrijden. Uitgaande van de voornaamste waarden van de sociale economie, legt de Stichting de nadruk op actieve participatie, zelfstandigheid en maatschappelijke verantwoordelijkheid van jongeren. In 2006 werd de Stichting P&V erkend als Stichting van openbaar nut.

www.stichtingpv.be.